

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ) ANABİLİM DALI**

**ERGENLERDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ,
BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK-KAVRAMI ARASINDAKİ
İLİŞKİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Özge DAMARLI

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ) ANABİLİM DALI**

**ERGENLERDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ,
BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK-KAVRAMI ARASINDAKİ
İLİŞKİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Özge DAMARLI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zehra Yaşın Dökmen

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ) ANABİLİM DALI

**ERGENLERDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ,
BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK-KAVRAMI ARASINDAKİ
İLİŞKİLER**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Zehra Yaşın Dökmen

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....

.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iii

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1. 1. ERGENLİK DÖNEMİ	2
1. 2. BAĞLANMA KURAMI	6
1. 2. 1. İçsel Çalışan Modeller	8
1. 2. 2. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma Stilleri	10
1. 2. 3. Ergenlik Döneminde Bağlanma	12
1. 2. 4. Yetişkin Bağlanma Stilleri	13
1. 3. BENLİK KAVRAMI	15
1. 3. 1. Benlik Kavramını Etkileyen Faktörler	20
1.4. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ GELİŞİMİ	21
1. 4. 1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Gelişimini Açıklamaya Yönelik Kuramlar	24
1. 4. 1. 1. Psikoanalitik Kuram	24
1. 4. 1. 2. Sosyal Öğrenme Kuramı	24
1. 4. 1. 3. Bilişsel Gelişim Kuramı	25
1. 4. 1. 4. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı	26

1. 5. BAĞLANMA STİLLERİ, BENLİK KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	27
1. 5. 1. Bağlanma ve Benlik kavramı	28
1. 5. 2. Bağlanma ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	29
1. 5. 3. Benlik Kavramı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	30
1. 6. AMAÇ	32

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2. 1. Katılımcılar	33
2. 2. Veri Toplama Araçları	33
2. 2. 1. Offer Benlik İmgesi Ölçeği	33
2. 2. 2. İlişki Ölçekleri Anketi	35
2. 2. 3. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri	38
2. 3. İşlem	41

BÖLÜM 3

BULGULAR

3. 1. Cinsiyetin Bağlanma Stillerinin ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Benlik Kavramı Üzerindeki Etkileri	42
3. 2. Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rollerinin ve Benlik Kavramının Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkileri	45
3. 2. 1 Güvenli Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Benlik Kavramının Etkileri	45

3. 2. 2. Korkulu Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Benlik Kavramının Etkileri	47
3. 2. 3.Saplantılı Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Benlik Kavramının Etkileri	49
3. 2. 4. Kayıtsız Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Benlik Kavramının Etkileri	51
3. 3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Bağlanma Stillerini ve Benlik Kavramı Arasındaki İlişkiler	53

BÖLÜM 4

TARTIŞMA

4. 1. Cinsiyetin, Bağlanma Stillerinin ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Benlik Kavramı Üzerindeki Etkileri	57
4. 2. Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rollerinin ve Benlik Kavramının Bağlanma Stillerini Üzerindeki Etkileri	59
4. 3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Bağlanma Stillerini ve Benlik Kavramı Arasındaki İlişkiler	60
4. 4. Sonuç ve Öneriler	62
Kaynakça	64
Ekler	68

TEŞEKKÜR

Öncelikle benden sevgi ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, beni ayakları üzerinde durabilen çağdaş bir birey olarak yetiştiren aileme teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca bu çalışmaya katkıda bulunan herkese özellikle vakitlerini ayırıp çalışmaya katılan tüm ergenlere teşekkür ederim

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ergenlerde bağlanma stilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkileri incelemektir. Ankara'nın çeşitli bölgelerindeki liselerde okuyan 572 (305 kadın, 267 erkek) ergenle yapılan çalışmada ergenlerin benlik kavramı, bağlanma stilleri ve toplumsal cinsiyet rollerini değerlendirmek için Offer Benlik İmgesi Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Bem Cinsiyet Rolü Envanteri kullanılmıştır.

Araştırmada toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve cinsiyetin benlik kavramı üzerindeki etkileri 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolü) faktörlü; 2 (cinsiyet) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü; 4 (toplumsal cinsiyet rolü) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü varyans analizleri yoluyla incelenmiştir. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının bağlanma stilleri üzerindeki etkileri dört bağlanma stili (güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız) için ayrı ayrı olmak üzere 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolü) x 2 (benlik kavramı) faktörlü varyans analizleri ile incelenmiştir. Araştırmada ayrıca toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkilere de bakılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmektedir:

- 1- Belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireylerin benlik kavramları erkeksi ve androjen toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılardan anlamlı olarak daha olumsuzdur.
- 2- Güvenli bağlanma stiline sahip katılımcılar saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma stiline sahip katılımcılardan daha olumlu benlik kavramlarına sahiptir.
- 3- Kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler saplantılı bağlanma stile sahip bireylerden daha olumlu benlik kavramlarına sahiptir.
- 4- Androjen bireylerin korkulu bağlanma düzeyleri belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerden, saplantılı bağlanma düzeyleri erkeksi bireylerden daha yüksektir.
- 5- Araştırmada toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasında anlamlı korelasyonlar gözlenmiştir.

Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmış, araştırmanın sınırlılıkları ve gelecekte yapılacak araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

SUMMARY

The purpose of this study is to investigate the relations between attachment styles, gender roles and self-concept in adolescents. A total of 572 (305 female, 267 male) high school students from Ankara completed the measures of self-concept (Offer's Self Image Inventory), attachment styles (Relationships Scale Questinnarie) and gender roles (Bem Sex Role Inventory).

The effects of gender, gender roles and attachment styles on self-concept were investigated by applying 2 (gender) x 4 (gender roles) factor; 2 (gender) x 4 (attachment styles) factor; 4 (gender roles) x 4 (attachment styles) factor varians analyses. To investigate the effects of gender, gender roles and self-concept on attachment styles (seperately for secure, preoccupied, fearful and dismissing styles) 2 (gender) x 4 (gender roles) x 2 (self-concept) factorial design were applied. Also the correlations between gender roles, attacment styles and self-concept were investigated.

The findings indicated that:

- 1- The undifferentiated individual's self-concepts are significantly lower than adrogynous and masculine individuals.
- 2- The self-concepts of securily attached participants are significantly higher than preoccupied, dismissing and fearful participants.
- 3- The individuals who have faerful attachment styles have higher self-concepts than who have preoccupied attachment styles.
- 4- Androgynous participants fearful attachment leves are higher than undifferentiated participants and preoccupied attachment leves are higher than masculine participants.
- 5- Significant correlations between gender roles, attachment styles and self-concept were observed.

The findings discussed at the light of literature, the weak sides of the study and the advices for future studies were stated.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 ERGENLİK DÖNEMİ

Ergenlik dönemi bir bireyin çocukluk döneminden çıkıp yetişkinliğe hazırlandığı dönemdir. Ergenlik döneminde birey bedensel, toplumsal ve bilişsel açıdan pek çok değişim geçirir ve sorun yaşar. Yaşanan sorunların büyük bir kısmı ergenlik dönemiyle birlikte son bulur. Ancak bu dönemin rahat bir şekilde atlatılması yaşanan çocukluk dönemiyle de yakından ilişkilidir. Çocukluk döneminde anababalarla kurulan ilişkinin niteliği, gelişimsel görevlerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, aile dışı etmenler gibi etkenler ergenlik dönemini de etkilemektedir. Ayrıca anababalarla olan ilişkiler ve akran ilişkileri ergenlik döneminde önemli rol oynamaktadır.

Ergenlik döneminde içinde yaşanılan aile ortamı ve ebeveyn – ergen ilişkisi bu dönemin rahat atlatılması, ergenin bağımsızlık ve bireyselliğini kazanabilmesi ve olumlu bir sosyalleşme gerçekleştirebilmesi açısından önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin benimsedikleri anababalık tutumları çocukluk döneminde olduğu gibi ergenlik döneminde de önemini korumaktadır.

Genel olarak ailelerin benimsediği üç tip yetiştirme stilinden söz edilmektedir (Onur, 1993). Otoriter - ilgisiz ailelerde uyulması gereken katı kurallar vardır. Bu kurallara aykırı davranışlar sert bir disiplinle, genellikle cezalarla karşılanır. Diğer uçta bulunan izin verici stilde ise ya çok az kural vardır ya da hiç kural yoktur. Bu tür ailelerde anne babalar çocuklarına genellikle ilgisiz ve tutarsız davranırlar. İzin verici tutuma sahip anababaların uyguladığı disiplin de tutarsız ve önceden kestirilemez bir şekilde ortaya çıkar. En uygun olduğu düşünülen açıklayıcı - otoriter stilde ise genel yetkiler anne babanın elindedir ve uyulacak kurallar yine anne baba tarafından konulur. Diğer taraftan ebeveynler çocuklarına kendi sorumluluklarını alma ve kararlarda söz sahibi olma fırsatı da sunarlar. Bu tür ailelerde uygulanan disiplin ise cezalandırmaktan ziyade açıklama, akıl yürütme ve davranışının sorumluluğunu alma yönündedir (Onur, 1993).

Ergenin aile ortamındaki toplumsallaşma sürecine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalara göre anne babası açıklayıcı – otoriter olan ergenler anne babaları izin verici ya da ilgisiz - otoriter olan ergenlere göre daha yüksek seviyelerde yeterlik ve sosyal olgunluk göstermektedirler. Anababaların sıcak ve kararlı tutumu yani duyarlılıkla talepkarlığı uygun bir biçimde birleştirmesi erken ve orta çocuklukta olduğu gibi ergenlik döneminde de psikolojik ve sosyal avantajlara yol açmaktadır (Steinberg ve Morris, 2001). Bu dönemde ergenler bireyselliklerini kazanabilecekleri uyumlu ve yakın bir ebeveyn – ergen ilişkisine ihtiyaç duyarlar (Steinberg ve Morris, 2001).

Ergenin anne ve babanın bulunduğu bir aile ortamında, tek ebeveynin bulunduğu bir ailede ya da yeniden kurulmuş bir ailede yetişmesi de sağlıklı ergen gelişimi açısından önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda genel olarak iki ana babalı ailenin en istenilen aile ortamını oluşturduğu savunulmakta; parçalanmış ve anne ya da babanın yeniden evlenmesiyle yeniden yapılanmış ailelerin ergenlerin sosyal uyum ve benlik kavramlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Dusek, 1987). Bunun yanı sıra iki ana babalı ailelerin çocuğa ve ergene uygun bir ortam sağlaması ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı ilgili, sevecen ve yardımcı bir tutum sergilemeleri şartıyla gerçekleşir (Onur, 1993). Tek ebeveynli bir ailenin ergenin gelişimi üzerindeki etkisi ise annenin ve çocuğun yaşına bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Rosenberg'in (1965) yaptığı araştırmaya göre annenin yaşı ortalamadan daha yüksek olan tek ebeveynli ailelerde çocuklar tek ebeveynle yetişmenin getirdiği olumsuzluklardan daha az oranda etkilenmektedirler (aktaran; Dusek, 1987). Yaşları daha büyük olan anneler daha genç olan annelere nazaran tek-ebeveyn olmanın getirdiği güçlüklerle daha etkili bir şekilde baş edebilmektedirler (aktaran; Dusek, 1987). Diğer taraftan, daha küçük yaşta tek ebeveynli bir aile ortamı içine giren çocukların benlik kavramlarının yaşı daha büyük olan çocuklardan daha olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Bu durum yaşı daha büyük olan çocukların yeni durumları anlama ve bunlarla baş etme yeteneklerinin daha fazla oluşu ve yaş ilerledikçe benlik kavramının daha kararlı bir yapı kazanmasıyla açıklanabilir (Dusek, 1987). Yeniden yapılanmış ailenin getirdiği olumsuz benlik değeri ise bir yabancıyla gelişimle aile yapısının ve kuralların değişimiyle açıklanmaktadır (Dusek, 1987).

Ergenlik döneminde akranlarla olan ilişkilerin de önemi artmaktadır. Ergenlik dönemine girilmesiyle kişinin yaşlılarıyla geçirdiği zamanda bir artış yaşanır. Fakat

akranlarla girilen ilişkileri ebeveynlerle olan ilişkilerden soyutlamak mümkün değildir. Ergenler kendi geçmişlerine ve ebeveynlerinden edindikleri değerlere benzer geçmiş ve değerlere sahip akranlarıyla arkadaşlık kurar (Temel ve Aksoy, 2001) ve yaşamlarının erken dönemlerinde aile ortamında edindikleri sosyal deneyimlerin özelliklerini akran ilişkilerine taşırlar (Steinberg ve Morris, 2001). Ayrıca aile ve arkadaşlar ergenlerin farklı ihtiyaçlarını karşılarlar. Aile ergene rehberlik eder ve beceri alışkanlıkları kazanmasına yardımcı olurken; arkadaşlar ise ergenin sosyalleşme ve keyifli vakit geçirme ihtiyacını karşılarlar.

Ergenlerle akranları arasındaki ilişkiler incelendiğinde bu ilişkilerin ergenleri hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebileceği görülmektedir. Ergenlerin okul başarılarında, olumlu ya da olumsuz sosyal davranışlar sergilemelerinde ya da kötü alışkanlıklar kazanmalarında akranları büyük pay sahibidir. Ancak burada sözü edilen zorlayıcı bir etki değildir. Ergenler genellikle akranlarına karşı hayranlık duydukları ve düşüncelerine saygı duydukları için onlardan etkilenirler (Steinberg ve Morris, 2001). Ergenlerle arkadaşları arasındaki benzerlik ise ergenlerin çoğunlukla kendilerine benzer davranış, tutum ve kimliklere sahip akranlarını arkadaş olarak seçmelerinden kaynaklanmaktadır. Ergenlerin akran etkilerine karşı duyarlılıkları da değişmez ve aynı değildir. Ergenin yaşı, kişiliği, toplumsallaşma geçmişi ve akranlarını algılayışı göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdir (Steinberg ve Morris, 2001). Ayrıca, araştırmalar sıcak ve destekleyici aile ortamından gelen ergenlerin sosyal açıdan daha yeterli ve daha olumlu arkadaşlıklara sahip olduklarını göstermiştir. Bunun yanında, açıklayıcı – otoriter anne babalığın olumsuz akran etkilerini azalttığına ilişkin kanıtlar da mevcuttur. Demokratik bir aile ortamında yetişen çocuk ve ergenler bir grup tarafından idare edilme gereksinimi duymayacak güvene ve kendileri için en uygun kararları alabilecek beceriye sahiptirler (Temel ve Aksoy, 2001).

Ergenlik döneminde ergenlerin içine dahil olduğu akran grupları da zaman içinde farklılıklar gösterir. Ergenler ergenliğin başlarında genellikle “yığınlar” olarak adlandırılan gruplara girerler. “Yığınlar” sosyal aktiviteleri ve ortak ilgileri paylaşan, genellikle on-yirmi kişiden oluşan karşı cinsleri de içeren bir grup türüdür (Onur, 1993). Ünlü ve kalıpyargularıyla (popülerler, hapçılar, zekiler gibi) tanımlanan geniş akran toplulukları olan

yıgınlar ergeni sosyal ağın içine sokar ve ergenin kendisine ve diğerlerine bakışını etkileyerek ergenin kişilik gelişimine katkıda bulunur (Steinberg ve Morris, 2001).

“Klikler” daha az sayıda akrandan oluşan, arkadaşlık ve paylaşılan aktivitelere dayalı gruplardır. Kliklerin üyeleri yaş, ırk, sosyoekonomik statü, davranış ve tutumlar bakımından benzer olmalıdır. Genellikle aynı cinsten üç-dört kişiden oluşan klikler dostluk, güvenlik ve becerilerini sınama olanağı sağlarlar (Onur, 1993).

Bir diğer akran grubu türü de “çeteler”dir. Büyük kent alanlarında genellikle alt sosyo-ekonomik ailelerden ve etnik azınlıklardan gelen üyelerden oluşan çetelerde bir lider, kurallar ve çete normlarına uymayan davranışlara karşı cezalar vardır (Onur, 1993).

Bir gruba üye olma özellikle ilk ve orta ergenlik döneminde (12 – 16 yaş arası) önem taşımaktadır. İleri ergenlik (17 – 21 yaş arası) ve ilk yetişkinlikte ise kişinin kimliğinin ve benlik kavramının oturmasıyla birlikte grup üyelikleri giderek önemini yitirmekte ve ilişkiler karşı cinsten kişilerle kurulan ilişkilerden ibaret olmaya başlamaktadır (Onur, 1993).

Bebeklik döneminde kazanılmaya başlanan benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin diğer insanlarla olan ilişkilerinden diğer bir deyişle geçirdikleri toplumsallaşma sürecinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bebeklikte ebeveynlere ya da temel bakım vericilere karşı geliştirilen bağlanma benliğinin gelişiminde ve yaşamın sonraki dönemlerindeki sosyal davranışların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Paterson ve Moran, 1988). Ergenlik dönemi kimlik arayışının arttığı, toplumsal cinsiyet ve benlik kavramının ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu çalışmada ergenlerdeki bağlanma stilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramı arasındaki ilişki incelenecektir.

Bundan sonraki bölümlerde araştırmanın asıl inceleme konusu olan bağlanma, benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rolü kavramlarına daha yakından bakılacaktır.

1.2 BAĞLANMA KURAMI

Bowlby (1977), bağlanmayı “genellikle daha güçlü ve olgun olarak algılanan farklılaşmış ve tercih edilen diğer bazı bireylerle geliştirilen bağ” olarak; bağlanma davranışını ise “bir bağlanma figürüyle yakınlığı sağlayan ve bunu sürdüren her türlü davranış şekli” olarak tanımlamıştır (aktaran; Paterson ve Moran, 1988). Bowlby'nin kuramını geliştirirken etkilendiği evrimsel biyolojiye göre beslenme, hareket etme ve kendini savunma açısından gelişimini tamamlamamış yeni doğan, hayatta kalabilmek için uzun bir süre kendisiyle ilgilenebilecek bir kişiye (bağlanma figürü) ihtiyaç duyar ve bu kişiyle yakınlığı sürdürebilmesini sağlayacak davranış repertuarıyla birlikte doğar (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003).

Yakınlığı sağlayacak ve sürdürecektir hareket yeterliliğinden yoksun olan bebekler, erken bebeklik dönemlerinde yakınlığı başlatmak için diğerlerine ağlama ya da gülümseme gibi davranışlarla bir takım sinyaller gönderirler. Fakat insanlar arasında bebek ve yetişkin arasındaki yakınlık sadece bebeğin yakınlık sağlayıcı sinyaller göndermesine değil aynı zamanda yetişkinin bu sinyallere cevap verecek bütünleyici yatkınlığına da bağlıdır (Campos, Barrett, Lamb, Goldsmith ve Stenberg, 1984). Etolojik-bağlanma teorisyenlerine göre, gelişmiş uyumu yansıtan bu yatkınlıklar sayesinde bebekler, yakınlık-sağlayıcı sinyallerine tutarlı ve tekrar eder biçimde uygun tarzda tepki veren yetişkinlere karşı bir bağlanma geliştirirler. Böylece bebekler bu kişilerin, ihtiyaç duyduklarında kendilerine koruma ve bakım sağlayacaklarına ilişkin bir güven geliştirirler (Campos ve ark., 1984). Bebeklerin yakınlık sağlamak amacıyla yetişkinlere gönderdiği sinyallere yetişkinlerin uygunluk ve dakiklik bakımından farklı tepkiler vermeleri sonucunda da bağlanma bakımından bireysel farklar ortaya çıkar.

Bağlanmanın gelişimi ele alındığında başlangıçta, bağlanma bir bakıma tek yönlü bir ilişkidir, yeni doğan bebek bakım vericisini diğerlerinden ayırt etmede yetersizdir ve bu dönemde bağlanma davranışları annenin bebekle bağ kurmasına hizmet eder. Altıncı aydan sonra bebek de anneyi (bakım veren kişiyi) tanır ve onunla özel bir ilişki geliştirir (Paterson ve Moran, 1988). Bebek altıncı aya kadar herhangi bir kişinin bakımını ve dikkatini kabul ederken altıncı aydan sonra tercih ettiği yetişkinden ayrılmaya tepki göstermeye başlar. Bu geçiş aynı zamanda bebeğin bağımsız, tek başına hareket etmeye başladığı dönemi de içerir.

Böylece bebek altıncı aydan sonra bakıcısıyla yakınlık sağlamak için yetişkinin sinyallere cevap vermesini beklemek zorunda kalmaz ve yakınlık kurmayı kendi isteği ile de gerçekleştirebilir hale gelir.

Bowlby'nin etkilendiği bir diğer kuram olan kontrol sistemleri yaklaşımına göre ise, aynı işlev ya da amaca hizmet eden çeşitli davranışlar bir kontrol sistemi olarak gruplandırılabilir ve nihai amaca ulaşmak için sistem tarafından yönetilirler. Değişen koşullara bağlı olarak organizmanın son durumundan farklı bir duruma uyum sağlaması gerektiği zaman kontrol sistemi harekete geçer ve hedefe ulaşıldığında kontrol sistemi hareketi durdurur (aktaran; Campos ve ark., 1984). Bağlanma açısından bakıldığında, bebeklerin bağlanma figürlerine yakınlık arzuları sürekli değişir, bir takım iç ve dış faktörlere bağlıdır. Bowlby'e (1969) göre bebekler kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak yakınlık düzeyini belirlemek için iç ve dış koşulları değerlendirirler. Sonra da ihtiyaç duydukları yakınlık düzeyini mevcut durumlarıyla karşılaştırırlar ve eğer daha fazla yakınlığa ihtiyaç duyduklarına karar verirlerse yakınlık sağlayıcı davranışları (ağlama ve gülümseme gibi) harekete geçirirler. Eğer sahip oldukları yakınlık düzeyi yeterliyse çevreyi keşfetmeye ya da diğer insanlarla iletişim kurmaya yönelirler (aktaran, Campos ve ark., 1984).

Bağlanma ve çevreyi keşfetme arasındaki tamamlayıcılık Bowlby'in düşüncelerinin merkezinde yer almaktadır (Bretherton, 1997). Bağlanma oluştuktan sonra bebek anneyi, çevreyi keşfetme sırasında güvenli bir üs olarak kullanmaya başlar. Bowlby'e göre küçük bebeğin bağlanma davranışlarına annenin verdiği tepkiler sadece stresi azaltmakla kalmaz, aynı zamanda bebeğin otonomi geliştirmesine de olanak sağlar (aktaran; Bretherton, 1997). Yakınlığı artırmak için gösterilen bağlanma davranışından farklı olarak, keşfetme sistemi bebeğin çevresini incelemesi ve yönlendirmesi için harekete geçer, böylece bebeğin çevreyle baş etme becerileri gelişir. Yeni, alışılmamış bir çevre ya da insanlar, hastalık, yorgunluk, bir tehlike ya da anneye aradaki mesafenin artması bağlanma sistemini tekrar harekete geçirir ve bebek bir şekilde anneye iletişim kurar. Güvenli üssün varlığı ve ulaşılabilirliği sağlandıktan sonra bebek keşfetmeye devam eder (Paterson ve Moran, 1988).

Bowlby (1958), geliştirmiş olduğu kuramda benliğin ve sonraki sosyal davranışların gelişiminde yaşamın ilk yıllarında bebek ve bakıcısı arasındaki ilişkinin oynadığı önemli rolü vurgulamıştır (aktaran; Paterson ve Moran, 1988). Bebek ve bakıcısı arasındaki ilişkide merkezi bir yere sahip olan bağlanma bebeklikten sonraki dönemlerde de önemli bir role sahiptir. Bowlby'e göre, yaşam boyu süren özerklik, destekleyici bağlanma ilişkileri sayesinde en uygun şekilde işler (aktaran; Bretherton, 1997). Bağlanma sisteminin temel işlevleri olan; bir tehlike ya da rahatsızlık anında bakıcının yakınında olma (yakınlık arama ve yakınlığı sürdürme), bakıcının yakınında olmanın verdiği güvenlik ve rahatlık duygusu (güvenli sığınak) ve çevreyi keşfetme ve tanıma gibi bağlanma dışı davranışlar sırasında bakıcıyı rahatlık ve güvenlik için geri dönülecek bir yer (güvenli üs) olarak kullanma davranışları yetişkinlikteki yakın ilişkilerde de kendisini göstermektedir (Güngör, 2000). Deneyim ve bilgi sahibi olan bir yetişkin bir bakıcının sürekli ilgisine ihtiyaç duymaz ancak stres durumlarında yardım etmeye hazır ve gönüllü bir bağlanma figürünün yakınında olmasını ister, yakın ilişkilerinde güven ve rahatlık arar, bağlanma figürü sayesinde çevreyi rahatlıkla keşfetme imkanı bulur ve bağlanma figüründen isteksiz ayrılıklarda çocuklardaki ayrılık protestolarına benzer tepkiler verir (Güngör, 2000).

1.2.1 İçsel Çalışan Modeller

Bağlanma yetişkinlik dönemindeki işlevselliği daha farklı biçimlerde de etkilemektedir. Ebeveyn- çocuk ilişkisinde erken dönemlerde kazanılmış olan ilişki örüntüleri içselleştirilir ve bireyin diğer yakın ilişkilere nasıl gireceği ve onları nasıl devam ettireceğine yönelik temelleri oluşturur (Bretherton, 1997). Bilinçli farkındalığın dışında çalışan ve bu nedenle değişme karşı oldukça dirençli olan bu zihinsel temsilleri Bowlby "içsel çalışan modeller" olarak adlandırmaktadır (aktaran; Paterson ve Moran, 1988). Benliğe ait model, kişinin ilişkide oynayacağı kendine ait role ilişkin beklentileri yapılandırırken; diğerlerine ait model gelecekteki ilişkiler için bir şablon görevi görür, diğerlerinin nasıl davranacağı hakkındaki temel değerlendirmeleri ve inançları şekillendirir (Paterson ve Moran, 1988).

Bowlby benliğe ve dünyaya ilişkin bu çalışan modellerin bireyin bağlanma figürleriyle gerçek yaşantılarına dayandığını belirtmiştir. Her deneyim kişinin 1- bağlanma figürünün ulaşılabilir, cevap verici, sevgi dolu bir birey olduğuna ya da cevap vermeyen ve

sevmeyen bir birey olduğuna yönelik bir model oluşturmasına; 2- benliğe ilişkin olarak kişinin sevimli, değerli ve sevilmeye değer bir kişi olduğuna ya da nefret edilesi, değersiz ve sevilmeye değmez bir birey olduğuna yönelik bir kendilik modeli oluşturmasına yol açar (aktaran, Campos ve ark., 1984). Bowlby'ye göre, zihinsel temsiller birbirini tamamlar niteliktedir; bakıcılarının ulaşılır, güvenilir ve ilgili olduğuna dair bir model geliştiren çocuk kendisinin de güvenilmeye, ilgilenilmeye ve sevilmeye değer bir çocuk olduğuna yönelik bir model geliştirir. Tersine, bağlanma figürü çocuğun ihtiyaçlarına tepkisiz kalır ya da uygun olmayan cevaplar verirse çocuk bağlanma figürünü reddedici olarak, kendisini de sevilmeye ve desteklenmeye değmez olarak kodlar (aktaran; Güngör, 2000). Çocuğun kendisine ve bakıcısına yönelik farklı modeller geliştirdiği durumlar da söz konusudur. Bağlanma figürüyle ilişki kurmanın sağlıklı örüntüleri çocuk ve ebeveyn arasındaki açık (savunmacı olmayan) duygusal iletişime bağlıdır. Bu iletişim içsel çalışan modellerin sürekli olarak yenilenmesine ve artırılmasına olanak sağlar. Aksine, kötü iletişim, özellikle çocuğun gerçekte deneyimlediği yaşantıyı değiştirmeye yönelik kötü iletişim çalışan modeller arasında içsel çelişmelere yol açar (Bretherton, 1997).

Bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemi süresince gelişen bu içsel çalışan modeller daha sonra bireyin çevresine verdiği tepkileri organize eder, belirler (Campos ve ark., 1984). Özellikle, çocuk tedirgin ve üzgünken düzenli bir şekilde ulaşılabilir olan bir bakım vericiye ait bir çalışan model bir güvenlik duygusu oluşturur – çocuğun, güvenli bir biçimde dünyayı keşfedebileceği ve diğer insanlarla ilişki kurabileceğine ilişkin inancı gelişir. Diğer taraftan, zamanında ve uygun bir biçimde cevap vermekte başarısız olan bir bakıcı ise çocuğun kronik biçimde kaygı geliştirmesinde ya da çevreyi keşfini engelleyici bir stil geliştirmesinde hazırlayıcı bir rol oynar. Bowlby, kaygılı ve korkulu büyüyenlerin aile deneyimlerini ebeveyn desteğinin belirsizliği ve kötü iletişim ile tanımlarken, daha sağlam ve kendine-güvenli olarak büyümüş kişilerin aile deneyimlerini ise ihtiyaç duyulduğunda eksilmeksizin verilen ebeveyn desteğinin yanı sıra özerklik geliştirmeye yönelik kalıcı ve uygun cesaretlendirmeler ve ebeveynlerle yaşanan dürüst ve iyi iletişim ile tanımlamaktadır (aktaran; Bretherton, 1997).

Böylece kişilik çocuğun deneyimlerine bağlı olarak farklı şekillerde gelişebilir. Bowlby'ye göre normal kişilik gelişimi bebeklik, çocukluk ve ergenlik döneminde kişinin tanımlamaya ve üzerinde değişiklikler yapmaya devam ettiği olumlu çalışan modellerin

şekillenmesi ve sürdürülmesiyle mümkün olur (aktaran; Campos ve ark., 1984). Çocuk büyüdükçe içsel çalışan modeller daha iyi tanımlanmış ve ayrıntılı hazırlanmış bir hale gelir ve kişilikte radikal değişikliklerin gerçekleşme olasılığı azalır.

1.2.2. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma Stilleri

Daha önce de belirtildiği gibi bağlanma figürlerinin bebekler için güvenli bir üs ve güvenli bir sığınak olmak üzere iki temel işlevinden söz edilebilir. Bağlanma figürleri çocuğun çevreyi keşfedebilmesi ve bu sayede bilişsel gelişimine olanak sağlamak için güvenli bir üs görevi görürler. İkinci olarak da, çevreyi keşfetme esnasında karşılaştıkları tehlikeler için güvenli bir sığınak oluşturur ve böylece çocuğun stres seviyesini düzenlerler.

Bakıcıların, bebekler için güvenli bir üs ve güvenli bir sığınak oluşturmaları “Yabancı Ortam” olarak adlandırılan ve bebek ile bakıcısı arasındaki bağlanmayı değerlendirmede sıkça kullanılan bir prosedürün geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Campos ve ark., 1984).

Ainsworth “yabancı ortam” olarak adlandırılan çalışmasında bebeklerle bakıcıları arasında gelişen bağlanmanın niteliğini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 12 -24 ay arasındaki bebeklerin bakıcılarıyla arasındaki ilişkiler, sunulan bir dizi durumda değerlendirilmiştir. Senaryoda sırasıyla şu durumlar gerçekleşir: bebek ve anne rahat bir laboratuvar odasına getirilir; bebek ve anne odada yalnız bırakılır; bir yabancı içeriye girer ve oturur, önce anneyle daha sonra da bebekle konuşur; anne odayı terk eder; bir süre sonra anne odaya geri döner ve yabancı odadan çıkarak anne ve bebeği yalnız bırakır; anne bebeği odada yalnız bırakır; yabancı geri döner; anne geri döner (Ainsworth, 1982; aktaran Paterson ve Moran, 1988). Bebek için giderek daha fazla stres verici olan bölümler bebekte bağlanma ve keşfetme sistemlerinin harekete geçmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırmaya katılan bebekler, elde edilen verilerin yakınlık ve temas arama, temasın sürdürülmesi, güven, kaçınma, arama ve belirli mesafeden etkileşim kurma ölçeklerinden aldıkları puanların değerlendirilmesi sonucu belirlenen üç gruptan birinde yer aldılar. Buna göre, güvenli bağlanmış olarak değerlendirilen bebeklerin annelerini güvenli bir üs olarak kullandıkları, ayrılmadan dolayı üzüntü duydukları ve tekrar bir araya gelmeyi istedikleri, bu gerçekleştikten bir süre sonra çevreyi keşfetmeye geri döndükleri belirtilmiştir. Kaçınan

bağlanma geliştiren bebekler, oyun oynarken bakıcıyı görmezden gelmekte, bakıcı geri döndüğünde ondan kaçınmakta ya da onu yok saymakta ve az miktarda yakınlık aramaktadır. Kaygılı-kararsız bağlanan bebekler ise temas aramakla bakıcıyı kızgınlık içinde reddetme davranışlarını birlikte göstermekte ve böylece bağımsız bir şekilde oyun oynamaktansa bakıcıya yoğunlaşmaktadırlar (Paterson ve Moran, 1988). Yapılan analizler sonucunda güvenli bağlanan bebeklerin kaçınma ve kaygı davranışlarını en az düzeyde gösterdikleri; kaygılı-kararsız bebeklerin kaygı boyutunda yüksek, kaçınma boyutunda düşük puan aldıkları; kaçınan bebeklerin ise her iki boyutta düşük puanlar aldıkları belirlenmiştir (Güngör, 2000).

Bağlanma stillerinde görülen bu bireysel farklılıkları anlamlı diğerleriyle girilen etkileşimlerle açıklamak mümkündür. Gerek duyulan zamanlarda ulaşılabilir olan, kişinin bağlanma ihtiyaçlarına karşı duyarlı olan ve kişinin yakınlık girişimlerine cevap veren anlamlı diğerleriyle (bağlanma figürleri) girilen etkileşimler sistemin en uygun biçimde işlemesine yardımcı olur ve kişide güvenlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Sonuç olarak, diğerlerinin ulaşılabilirliği hakkında olumlu beklentiler ve kişinin yeterli ve değerli olduğuna yönelik olumlu bir bakış açısı gelişir. Buna karşı anlamlı diğerleri ulaşılabilir olmadığında veya kişinin ihtiyaçlarına cevap vermediğinde ya da tutarsız cevaplar verdiğinde güvenlik duygusu gelişemez. Sonuç olarak, kişi kendisine ve diğerlerine ilişkin olumsuz temsiller (diğerlerinin iyi niyeti hakkında endişeler ve kendilik-değerleriyle ilgili şüpheler) şekillendirir (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003).

Kişinin kendisi ve başkalarıyla ilgili farklı zihinsel temsillere sahip olmaları rahatsız edici ve stres yaratan durumlarla baş etmede kullandıkları stratejilerin de farklılıklar göstermesine yol açmaktadır. Bowlby'in bağlanma teorisi duygu-düzenleme sürecini anlamada önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bowlby, yakın ilişkilerin kaygı bastırıcı ve fiziksel koruma fonksiyonlarını aydınlatmış, içgüdüsel savaşma-kaçma tepkisine alternatif olarak yakınlık aramayı kavramsallaştırmış ve yaşam boyu duygu düzenlemedeki bireysel farklılıkların kaynağı olarak kişiler arası deneyimlerin önemini vurgulamıştır. Bowlby, özellikle anlamlı diğerleriyle olan farklı etkileşim örüntülerinden kaynaklanan duygu düzenlemenin bağlanma-ilişkili farklı stratejilerini derlemiştir (aktaran; Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003).

Bowlby'e göre bebekler destekleyici diğer kişilerden (bağlanma figürleri) yakınlık aramayı ve bu yakınlığı sürdürmeyi amaçlayan bir takım davranış repertuarı (bağlanma davranışları) ile doğarlar. Bu bakış açısına göre yakınlık arama doğuştan getirilen bir duygu-düzenleme aracıdır (birincil bağlanma stratejisi). Yakınlık arama bireyi fiziksel ve psikolojik tehditlerden korumak ve stresi azaltmak için düzenlenmiştir. Bu duygu düzenleme fonksiyonlarının başarılı bir şekilde tamamlanması güvenli bağlanma duygusuyla sonuçlanır (aktaran; Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003). Bağlanma figürünün ulaşılabilir olmaması ise güvensiz bağlanmaya yol açar. Mikulincer ve Shaver (2002) bu güvensizlik durumunun kişiyi yakınlık arama davranışının geçerliği hakkında bir karar verme sürecine soktuğunu ve bu karar verme sürecinin de ikincil bağlanma stratejilerini harekete geçirdiğini savunmaktadırlar (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003). Buna göre kişi eğer yakınlık aramanın hala geçerli bir seçenek olduğu kararına varırsa yakınlık, destek ve sevgiyi elde etmek amacıyla yoğun ve ısrarlı bir çaba içine girebilir ve bu durum bir bağlanma figürü ulaşılabilir hale gelene kadar devam eder. Yakınlık aramanın geçerli bir seçenek olarak görülmediği durumlarda ise kişi bağlanma sistemlerini hareketsiz halde tutar, böyle kişi bir bağlanma figürüne ulaşamamaktan kaynaklanan üzüntü ve hayal kırıklığından korunmuş olur. Bu durumdaki bir kişi bağlanmaya yönelik ihtiyaçlarını inkar eder, yakın ilişkilerden kaçınır, kendine güven ve bağımsızlık için yoğun bir çabaya girer (Mikulincer, Shaver ve Pereg, 2003).

1.2.3. Ergenlik Döneminde Bağlanma

Bağlanma kuramına göre temel bakım vericiyle yaşanan deneyimler içsel çalışan modellerle temsil edilirler ve bu modeller ergenliğe uzanan gelişim süresince giderek güçlenir ve sağlamlaşır. Özellikle, ergenlik döneminde içsel çalışan modellerin son halini aldıkları ve sonuç olarak da değişime daha dirençli hale geldikleri kabul edilir (Zimmermann ve Becker-Stoll, 2002). Yeterliklerin artmasıyla ergenlik döneminde bağlanma davranışları bebekliğe nazaran daha az görülür. Buna ek olarak bu dönemde bağlanma davranışları doğrudan fiziksel yakınlık aramaktan çok ihtiyaç duyulduğunda bağlanma figürüyle duyguları, kaygıları ve korkuları paylaşmak biçiminde ortaya çıkar.

Bebeklikle çocukluk yıllarını kapsayan boylamsal araştırmalar bu iki dönem arasında bağlanma organizasyonlarında yüksek bir kalıcılığın bulunduğunu göstermiştir

(Zimmermann ve Becker-Stoll, 2002). Çocukluk dönemindeki bu yüksek kalıcılık ergenlik dönemindeki bağlanma örüntülerinin de yüksek derecede kalıcı olması yönündeki beklentileri artırmakla birlikte bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar birbiriyle tutarsız sonuçlar vermektedir (Zimmermann ve Becker-Stoll, 2002).

Zimmermann ve Becker-Stoll (2002) yaptıkları boylamsal çalışmada bağlanma zihinsel temsillerinin 16–18 yaşları arasındaki kalıcılıklarını incelemiştir. Buna ek olarak da 16 yaşındaki kimlik statüsünün 16 ve 18 yaşındaki bağlanma temsilleriyle olan zamandaş ve boylamsal ilişkisini test etmiştir. Yapılan analizler ışığında bağlanma temsillerinin büyük oranda kalıcılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Genel olarak orta ergenlik (16 yaş) döneminde güvensiz bağlanma gösteren bireylerde ergenliğin sonlarına gelindiğinde daha güvenli bağlanma temsilleri geliştirme yönünde bir ilerleme gözlenmemiştir, bu durum özellikle saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler için geçerlidir. Bağlanma zihinsel temsilleri ile benlik-kimliği statüsü arasındaki ilişkiye bakıldığında ise güvenli bağlanma temsilleri ile kimlik statüsü başarısı arasında ve kayıtsız bağlanma ile kimlik statüsü karmaşası arasında zamandaş ve boylamsal açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunduğu belirtilmiştir (Zimmermann ve Becker-Stoll, 2002).

Sümer ve Güngör'ün (1999b) üniversite öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmada kabul ve ilginin yüksek olduğu ailelerden gelmenin güvenli bağlanma stili ile; sıkı denetim ve kontrolün olduğu ailelerden gelmenin ise güvensiz bağlanma stili ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmadan, anne ve babaların benimsedikleri çocuk yetiştirme stillerinin çocukların bağlanma stillerini önemli ölçüde etkilediği ve bunun ileriki dönemlerdeki bağlanma stilleri üzerinde de etkili olduğu yönünde bir sonuca varılabilir.

1.2.4. Yetişkin Bağlanma Stilleri

Bebeklik ve çocukluk döneminde bağlanma figürleriyle geliştirilen ilişkiler yaşamın geri kalan kısmındaki ilişkileri büyük ölçüde etkilemektedir. Yaşamın erken dönemlerinde gelişen bağlanma ilişkileri sonucunda şekillenen içsel çalışan modeller kişilerin kendilerine ve diğerlerine ilişkin bakış açılarını ve kişinin diğerleriyle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Benliğe ilişkin içsel çalışan model, kişinin sevmeye, desteklenmeye değer bir kişi olup olmadığına ilişkin inançları içermektedir. Başkalarına ilişkin içsel çalışan model ise

bağlanma figürünün ulaşılabilir, güvenilir ya da reddedici olmasıyla ilgili inançları kapsamaktadır.

Bireylerin kendilerine ve diğerlerine ilişkin içsel çalışan modellerinden yola çıkan Bartholomew ve Horowitz (1991) yetişkin bağlanma stillerini açıklamak için Dörtlü Bağlanma Modelini geliştirmişlerdir.

Dörtlü bağlanma modelinde benlik ve başkaları olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyut içinde incelenmekte ve sonuç olarak dört farklı yetişkin bağlanma stili elde edilmektedir. Buna göre, güvenli bağlanma stili olan yetişkinler kendilerine ve başkalarına ait olumlu içsel modellere sahiptir. Güvenli bağlanan kişiler kendilerini sevmeye değer ve değerli kişiler olarak, başkalarını da güvenilir ve kabul edici olarak algılamaktadırlar (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Güvenli bağlanan kişilerin kaygı ve kaçınma düzeyleri düşük değerlerdedir. Bu bölge, güvenli bağlanma duygusu, yakınlık ve karşılıklı bağlılıkta rahatlık, destek aramada güven ve stresle başa çıkmada diğer yapıcı unsurlarla tanımlanır. Saplantılı bağlanma biçiminde ise olumsuz benlik ve olumlu başkaları modelinin birleşimi söz konusudur. Saplantılı bağlanan kişilerinin çocuklukta bağlanma figürlerinin tutarsız ve duyarsız oldukları belirtilmektedir. Yüksek kaygı düzeylerine sahip bu kişiler bağlanma güvenliğinin yokluğu, güçlü bir yakınlık ihtiyacı, ilişkilerle ilgili kaygılar ve reddedilme korkusuyla tanımlanmaktadır. Korkulu bağlanma stiline sahip bireylerin ise kendilerine ve diğerlerine ilişkin olumsuz zihinsel modelleri vardır. Kendilerini değersiz ve sevmeye layık görmeyen bu kişiler başkalarının da güvenilmez ve ulaşamaz olduklarını düşünmektedirler. Korkulu bağlanan kişilerin kaygı ve kaçınma boyutları yüksektir. Bartholomew (1990) bu kişilerin diğerleriyle anlamlı ilişkiler kurma konusunda istekli olduklarını ancak reddedilme korkusu ve güvensizlik nedeniyle bundan kaçındıklarını belirtmektedir (Tolan, 2002). Kayıtsız bağlanan kişiler ise kendilerine ait olumlu, başkalarına ilişkin olarak ise olumsuz zihinsel modellere sahiptirler. Bu bölge, bağlanma güvenliğinin yokluğu, saplantılı biçimde kendine güven ve diğerlerinden duygusal olarak uzak durma tercihi ile tanımlanır. Başkalarıyla oldukça mesafeli ilişkilere giren bu bireyler yakın ilişkilere girmekten kaçınarak kendilerini reddedilme ve sonrasında yaşanan hayal kırıklıklarına karşı korumayı amaçlamaktadırlar. Kayıtsız bağlanan kişilerin kendine güven düzeyleri oldukça yüksektir ve bu kişiler için bağımsızlık son derece önemlidir.

1.3 BENLİK KAVRAMI

Benlik kavramı, bir bireyin yalnızca ona özgü tutumlarından, duygularından, algılarından, değerlerinden ve davranışlarından ibaret olan kendine ilişkin görüşüdür (Onur, 1993).

Bu kavram ergenlikte ve ilk yetişkinlikte son derece önemli olan dinamik ve yaşam boyu süren bir süreç içinde gelişir. Benlik kavramı çocukluk döneminde anne babadan alınan sevgi ve edinilen değerlerden; yaşlılarla girilen etkileşimlerden, okul yaşantısında yaşanan başarı ve başarısızlıklardan, içinde yetiştiği ailenin geldiği toplumsal sınıftan ve hayatta karşılaşılan pek çok yaşantıdan etkilenir. Buna karşın, kişinin beden ve ruh sağlığını, diğer kişilerle yaşadığı etkileşimleri ve bu etkileşimlerin niteliğini, kişinin akademik başarısını, meslek seçimini ve hayatta yaptığı pek çok seçimi etkiler (Onur, 1993).

Sosyal ve kültürel faktörlerin benlik kimliği gelişimi üzerindeki etkileri Erikson'un (1953, 1964, 1968) geliştirdiği kişilik kuramında açıklanmaktadır (aktaran; Tzuriel, 1984). Yaşamı sekiz gelişim dönemine ayıran Erikson, kişiliğin bu sekiz dönemde de gelişmeye devam ettiğini belirtmektedir. Buna göre, her devrede yerine getirilmesi gereken belirli gelişimsel görevler bulunmaktadır. Bu görevlerin başarıyla tamamlanması dengeli ve olumlu bir kişiliğin gelişimine katkıda bulunur.

Erikson'un kuramına göre ergenliğin sonlarına doğru kimlik kazanımı büyük ölçüde tamamlanmaktadır. Bu dönemde çözülmesi gereken kriz; çalışma ve başarılı olmaya karşı aşağılık duygusudur. Bir şeyleri yapabilme yeteneğine sahip olma ve rekabetle başa çıkabilme duygularıyla tanımlanan başarılı olma duygusu kimlik krizinin başarılı bir biçimde atlatılmasının önkoşullarından birisidir (aktaran; Della Selva ve Dusek, 1984).

Benlik kavramının çok geniş bir biçimde ele alındığı insancıl psikoloji akımında ise Rogers, benliğe görüngüsel açıdan yaklaşmıştır. Bu bakış açısının özü kişinin kendi dünyasında yaşadığıdır (Burns, 1979; aktaran Berkem, 1999). Temel eğilimi kendini gerçekleştirmek olan organizma kendi yaşadığı ve algıladığı alana tepki verir.

Rogers, benlik kavramının oluşmasında bebeklik ve çocukluk dönemlerinde başkalarının bireye yönelik yaptıkları değerlendirmelerin önemine değinmiştir. Benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresi ile olan yaşantıları algılayışına bağlıdır. Yaşantıları algılamada, diğer insanların kendisi hakkındaki görüşleri önemli yer tutar. Çocuk ayrıca, önem verdiği kişilerin tutumlarını önemser ve onların değer verdiği davranışları gerçekleştirmeye, değer vermedikleri davranışlardan ise kaçınmaya çalışır (aktaran; Berkem, 1999).

Günümüzdeki benlik teorilerini en çok etkileyen iki kuramcı ise George Herbert Mead ve William James'dir (Franzoi, 2003). İki teorisyen de benliğin iki ayrı yönü olduğunu belirtmişlerdir: Aktif bir şekilde algılayan, eylemleri başlatan ve düzenleyen bir benlik (sübjektif benlik) ve bir kişinin kendisine dair tüm bilgilerinden oluşan benlik (objektif benlik).

Mead kuramını benliğin gelişimine odaklamıştır. Ona göre benlik sosyal etkileşim, sosyal etkileşim sırasında kullanılan sözel ve sözel olmayan sembollerin öğrenimi ve toplum içinde bir takım roller alma yoluyla oluşur (aktaran; Franzoi, 2003). Mead'e göre çocukluk döneminde dilin kazanımı ve çocuğun oyunları esnasında başkalarının rollerini almaya başlamasıyla benlik gelişmeye başlar (aktaran; Franzoi, 2003). Başlangıçta anne, baba ya da kardeş gibi belirli bir kişinin rolünü alan çocuklar bu sayede kendilerine ilişkin inançlar geliştirmeye başlarlar. Bu inançlar büyük ölçüde çocuğun, diğerlerinin kendisi hakkındaki değerlendirmelerine ilişkin inançlarını yansıtmaktadır. Benlik bilişsel açıdan daha karmaşık bir hale geldikçe çocuk daha farklı diğer kişilerin rollerini de almaya başlar. Yine, benlik bilişsel açıdan daha karmaşık bir hale geldikçe çocuk tepkilerini birçok bakış açısını göz önünde bulundurarak verebilir hale gelir. Son aşamada ise, kişi toplumun beklenti ve tutumlarını içselleştirmiş bir birey olarak tepkilerini bir bütün olan toplumun bakış açısına göre belirler. Mead'in "genelleştirilmiş diğerleri" olarak adlandırdığı bu son aşamada kişi tamamen şekillenmiş bir benlik haline gelir (aktaran; Franzoi, 2003).

James ise benliği, materyal benlik ve sosyal benlik de dahil olmak üzere bireyin benliğine ait hissettiği her şey olarak tanımlamıştır (aktaran; Dusek, 1987). Materyal benlik kişinin bedeni de dahil olmak üzere sahip olduğu her şeyi içerir. Buna göre, kişinin bedeni, duyguları, değerleri ve inançları; aynı zamanda kurulan duygusal özdeşimlere bağlı olarak

anne-baba, kardeşler, arkadaşlar, kıyafetler, oyuncaklar, eşyalar bile benliğin bir parçası olabilir. James'in sosyal benlik olarak tanımladığı kavram ise kişinin diğer insanların kendisi hakkındaki hislerine yönelik düşüncelerini içermektedir (aktaran; Dusek, 1987).

James, bu şekilde iç ve dış faktörlerle belirlenen benliğin, sosyal ilişkilerde ve sahip olunan mallarda meydana gelen değişikliklere ve anıların doğasındaki yanılabilirlik ve yeniden yapılanabilme özelliğine bağlı olarak sürekli bir değişim içinde olduğunu da vurgulamıştır (aktaran; Franzoi, 2003).

Günümüz teorisyenlerinden Bracken benlik-kavramının davranışsal prensipler doğrultusunda kazanıldığını savunmaktadır (Crain ve Bracken, 1994). Çocuklar özel ve genel davranış örüntülerini doğrudan ve dolaylı bir biçimde a) çeşitli alanlardaki başarı ve başarısızlıkları b) davranışlarına karşı diğerlerinin gösterdiği tepkiler ve c) diğerlerinin model davranış biçimleri ve iletişim beklentileri sayesinde öğrenirler (Crain ve Bracken, 1994).

Gelişimsel bir bakış açısından ise benlik kavramı bebeklikten yetişkinliğe giden süreçte gelişim ve değişim göstermektedir. İlerleyen yaşla birlikte insanlar girdikleri yeni ortamlarda birçok yeni insanla etkileşime girmekte, yeni deneyimler kazanmakta; yaşadıkları başarı ve başarısızlıklar ve insanlardan aldıkları tepkiler doğrultusunda davranışlarını değerlendirme fırsatı bulmaktadırlar. Kazanılan bu farklı öğrenme deneyimleri sonucunda kişiler farklılaşmış, bağlama-dayalı benlik kavramları geliştirmektedirler (Crain ve Bracken, 1994).

1970'lerin sonuna kadar benlik kavramının tek boyutlu bir yapı olduğu kabul edilmekteydi, ancak geçen yirmi yıl içinde yapılan araştırmalar sonucunda benlik kavramının çok boyutlu teorik bir yapı olduğu sonucuna varılmıştır (Bracken, Bunch, Keith ve Keith, 2000). Buna göre, değişmez ve genel tek bir benlik kavramından çok içinde bulunulan ortama göre değişim gösterebilen ve pek çok alt alandan oluşan bir benlik kavramından bahsetmek mümkündür. Teorisyenler arasında bazı görüş farklılıkları bulunmakla birlikte literatürde, benlik kavramının bazı alanlarından büyük bir tutarlılıkla söz edilmektedir. Sosyal, yeterlilik, duyuş, fiziksel, akademik ve aile benlik kavramları

literatürde yaygın bir biçimde tanımlanmış ve kabul edilmiştir (Bracken, Bunch, Keith ve Keith, 2000).

Shavelson, Hubner ve Stanton (1976) benlik kavramının çok boyutlu olmasının yanı sıra hiyerarşik bir biçimde yapılandırıldığını savunmaktadır (Crain ve Bracken, 1994). Böyle bir hiyerarşik yapıda genel benlik kavramı teorik olarak en üst noktayı oluşturmakta; birbiriyle ilişkili çeşitli temel alanlar ise diğer katları meydana getirmektedirler.

Bracken (1992, 1996) benlik kavramının ve sosyal-duygusal uyumun, yukarıda bahsedilen benlik-değerlendirmenin altı temel alanıyla (sosyal, duyuşsal, akademik, fiziksel, yeterlilik ve aile benlik kavramları) birlikte çok boyutlu, bağlama-dayalı ve hiyerarşik bir biçimde kavramsallaştırıldığını öne sürmektedir (Bracken, Bunch, Keith ve Keith, 2000). Bracken ayrıca birbiriyle binişen bu altı benlik kavramı boyutunun belirli ölçülerde birbirleriyle ilişkili olabileceklerini ve kolektif bir şekilde merkezde bulunan bir genel benlik kavramını şekillendirebileceklerini ileri sürmüştür (Bracken, Bunch, Keith ve Keith, 2000). Benlik kavramının bu şekildeki bir yapılanması çocuk ve ergenlerde genel benlik kavramı kadar bağlama-dayalı temel alanlarındaki uyumun da önemine vurgu yapmaktadır (Bracken, Bunch, Keith ve Keith, 2000).

Bracken ve arkadaşları (2000) çocuk ve ergenlerdeki çok boyutlu benlik kavramına ilişkin yaptıkları çalışmada alanda yaygın bir şekilde kullanılan Çok Boyutlu Benlik Kavramı Ölçeği, Coopersmith Benlik- Saygısı Envanteri, Piers-Harris Benlik-Kavramı Ölçeği, Benlik-Saygısı İndeksi ve Tennessee Benlik Kavramı Ölçeği'ni kullanarak çok boyutlu benlik kavramı modelini sınamışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre benlik kavramı temel bir genel faktör tarafından desteklenen bir yapıdır. Bunun yanı sıra, benlik kavramı çok boyutlu bir yapıdır ve benlik kavramının bağlama dayalı, temel alt alanları bulunmaktadır.

Benlik kavramı ya da benlik sistemine ilişkin son dönem literatüründe benlik, farklı benlik temsillerinin bilişsel toplamı olarak düşünülmektedir (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993). Buna göre; Gerçek benlik kavramı, İdeal benlik kavramı ve Olması gereken benlik kavramı gibi “Alana özgü” benlik kavramları ya da belirli bağlamlardaki benlik-tanımlamalarına dayanan “Bağlama ilişkin” benlik kavramları (bir atlet, iş ortağı ya da

akademisyen olarak bağlama ilişkin benlik kavramı gibi) bulunmaktadır (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993). Bağlama ilişkin benlik kavramlarının Alana özgü benlik kavramlarından birinde ayrıntılandırıldığı düşünülmektedir.

Benlik-sisteminin, bireyin çevresini yapılandırmak ve organize etmek için harcadığı çabaların dinamik, değişebilir, geçici ve çok yüzeyle bir ürünü olduğu kabul edilmektedir. Kavramsal olarak, benlik-sistemi duruma-özgü somut düşüncelerden benlik hakkındaki soyut fikirlere doğru hiyerarşik bir şekilde organize olmaktadır (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993).

Oosterwegel ve Oppenheimer (1993) benlik-sisteminin kişinin benlik-yüklemeleri ve diğerlerinin kişinin benliğine yönelik yüklemelerinin bir ürünü olduğunu ileri süren bir model önermişlerdir. Bu modelde birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş altı farklı benlik kavramından söz edilmektedir. Sözü edilen altı benlik kavramını; birey içi benlik kavramları ve çevresel benlik kavramları olmak üzere iki grupta toplamışlardır.

Birey içi benlik kavramları;

- 1- Gerçek benlik kavramı (bireyin kendisiyle ilgili “gerçek” düşünceleri)
- 2- İdeal benlik kavramı (kişinin nasıl biri olmak istediğine yönelik düşünceleri)
- 3- Çocuğun diğerlerinin kendisi hakkındaki düşüncelerine yönelik görüşleri
- 4- Çocuğun diğerlerinin onun nasıl bir kişi olmasını istediklerine ilişkin düşünceleridir.

Çevresel benlik kavramları ise şunlardır:

- 1- Diğer kişilerin (anne-baba, arkadaşlar vs.) çocuk hakkındaki düşünceleri
  - 2- Diğer kişilerin çocuğun nasıl bir kişi olmasını istediklerine ilişkin düşünceleri
- (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993).

Gelişimsel bir bakış açısıyla benlik-sisteminin dinamikleri, farklılaşmamış geniş çaplı bir yapıdan, giderek artan bir farklılaşma, eklemleme ve hiyerarşik bir bütünleşmeye doğru ilerlemektedir. Werner’in (1957) bu yaklaşımına göre benlik-sisteminin dinamikleri farklılaşma ve hiyerarşik bütünleşme olarak karakterize edilir (aktaran; Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993).

Farklılaşma iki şekilde gerçekleşir. Benlik-sistemdeki ilk farklılaşma, çocuğun Gerçek benlik kavramı ile İdeal benlik kavramı arasında ve çocuğun diğerlerinin gerçek düşüncelerine ve beklentilerine ilişkin algıları ile diğerlerinin çocuğa ilişkin gerçek düşünceleri ve beklentileri arasında meydana gelen bir ayrışmadır. İkinci farklılaşma ise; çocuğun yaşla beraber içine girdiği ortamların sayısındaki artışla, Gerçek benlik kavramı ve İdeal benlik kavramlarının miktarındaki artışı işaret eder. Bu iki tür farklılaşma ya belirli bir ortama ilişkin benlik kavramının içindeki birey içi benlik kavramlarında meydana gelir ya da ortama ilişkin benlik kavramları arasında gerçekleşir (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993).

Hiyerarşik bütünleşme ise; farklı benlik kavramlarının etkili bir şekilde yönetilebilecekleri bir şekilde organize olmalarını içeren bir organizasyon sürecidir. Hiyerarşik bütünleşme birey içi benlik kavramları arasındaki ve birey içi benlik kavramlarıyla çevresel benlik kavramları arasındaki farklılıkların azalmasıyla sonuçlanmalıdır. Diğer bir deyişle, hiyerarşik bütünleşme bütün ya da bazı benlik kavramlarının belirli bir noktaya yönelip birleşmesi sürecini ifade etmektedir (Oosterwegel ve Oppenheimer, 1993).

Diğer taraftan Knox, Funk, Elliott ve Bush (1998), ergenlerin benlik görüşlerini daha iyi anlamaya olanak sağlayan çok boyutlu bir sistem olan “Olası benlik” yaklaşımının benlik kavramının, benlikle ilgili, “benlik-tasarımları” olarak adlandırılan belirli bazı görüşlerden oluştuğunu savunmaktadır. Olası benlikler, kişinin gelecekte nasıl bir kişi olmayı umduğunu ve nasıl bir kişi olmaktan korktuğunu içeren bir benlik-tasarımları tipidir. Bu benlik-tasarımları ulaşılabilirlikleri ya da harekete geçme dereceleri bakımından farklılıklar göstermektedir (Knox, Funk, Elliott ve Bush, 1998).

1. 3. 1. Benlik Kavramını Etkileyen Faktörler:

Benlik kavramının gelişimini ve kimliğin oluşumunu etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlayan birçok çalışma bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet toplumsallaşması, kadın ve erkeklerin benlik-saygısıyla ilgili alanlar üzerinde derin etkilere sahip olabilir. Kimliğin oluşumu ergenlik döneminin öncelikli

gelişimsel görevlerinden biridir. Ergenler bu görevi tamamlamak için toplumsal cinsiyet rollerini de kapsayan çeşitli toplumsal rollerle benlik kavramlarını bütünleştirirler (Knox, Funk, Elliott ve Bush, 1998).

Crain ve Bracken (1994) yaptıkları araştırmada yaş, cinsiyet ve mensup olunan ırkın genel ve alana özgü benlik kavramı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Buna göre 10 ve 11 yaşındaki ergenlerin genel benlik kavramları 16 yaşındaki ergenlerin genel benlik kavramlarından ve 10 yaşındaki ergenlerin genel benlik kavramlarının 15 yaşındakilerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ancak elde edilen bu sonuçların pratik açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada cinsiyetler arası farklara bakıldığında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Sosyal, yeterlik, duyuşsal, akademik, aile ve fiziksel benlik kavramları açısından yapılan karşılaştırmalarda yalnızca fiziksel benlik kavramı açısından erkeklerin kızlardan daha yüksek benlik kavramına sahip olduğu, diğer alana özgü benlik kavramları açısından kız ve erkekler açısından anlamlı farklılıkların gözlenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kız ve erkeklerin genel benlik-değerlendirmelerinin farklı benlik kavramı alanlarına dayandığına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Örneğin ergen kızların benlik-saygıları okul ya da kişiler arası ilişkilerdeki başarıya ya da başarı potansiyeline dayanırken erkeklerin benlik-saygısı atletizm gibi farklı alanlarda algılanan başarıya bağlı olabilir (Knox, Funk, Elliott ve Bush, 1998).

Block ve Robins (1993) yaptıkları araştırmada, ergenlerde yüksek benlik-saygısını tanımlayan özelliklerin 14–23 yaş arasında kız ve erkekler için büyük oranda benzerlik gösterdiğini, 23 yaşından sonra ise, benlik-saygısı ölçütlerinin hakkını savunabilmek, önerilere açık olmak ve hızlı bir şekilde harekete geçebilmek gibi özelliklerle tanımlanan erkeksi standartlarda birleştiğini bulmuşlardır (Knox, Funk, Elliott ve Bush, 1998).

1.4 TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ GELİŞİMİ

Toplumların, toplumsal cinsiyetlere ilişkin kalıpyargılarının bireyler tarafından öğrenilmesi ve topluma yeni katılmış bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini edinmeleri bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Geleneksel olarak erkeksilik bağımsızlık, girişkenlik,

yeterlilik, rekabetçilik ve üstünlük gibi özelliklerle tanımlanırken kadınsılık ise daha çok yardım severlik, merhamet, bakım verme ve sıcaklık gibi özelliklerle özdeşleştirilmektedir. Sosyalizasyon süreci içerisinde bireyler kadın ve erkeklere yönelik bu temel bakış açılarını kazanır; kendine ve çevresindeki diğer kadın ve erkelere yönelik temel değerlendirmelerinde bu bakış açısını kullanmayı öğrenir.

Çocukların cinsiyet rolü toplumsallaşmasının doğumla birlikte başladığı kabul edilir. Doğumla birlikte bebek, cinsiyet organları dikkate alınarak belli bir sınıfa konulmakta ve bu durum da onun gelecek yaşantısını etkilemektedir. Cinsiyet rollerinin kazanılmasında kritik bir dönem olan ilk üç yılda ebeveynler ve sosyal çevre çocuğa sahip olduğu cinsiyete göre davranmaya başlar ve çocuktan bu davranışları sürdürmesini bekler. Cinsiyet yeni doğanın ilk dikkat edilen özelliğidir ve bebeğin bakıcıları bebeğe yönelik istek, umut ve beklentilerini bebeğin cinsiyetine göre belirlemektedirler. Yeni çocuğu olmuş 30 çiftle doğumdan sonraki ilk 24 saat içinde görüşülerek yapılmış bir araştırmada, erkek ve kız bebeklerin boy, ağırlık, kilo ve APGAR (yeni doğan bebeğin bir dakikada ve tekrar beş dakikada kalp atışı, solunum gücü, refleks uyandırılabilirliği, kas gücü ve beden rengi açısından değerlendirilmesi) ölçümleri bakımından birbirlerine oldukça benzemelerine rağmen kız çocukların erkeklere kıyasla daha küçük, güzel, sevimli, yumuşak ve annelerine benzer olarak tanımlandıkları gözlenmiştir (Rubin, Provenzano ve Luria, 1974; aktaran Demirtaş, 1999). Bu ve benzeri araştırmalar, yeni doğan bebeğin cinsiyetinin, ona ilişkin algıda ve beklentilerde ne tür farklılıklara yol açtığını göstermektedir.

Küçük çocuklar, cinsiyetlerine bağlı olarak yaşamlarının erken dönemlerinden itibaren farklı deneyimler yaşarlar. Block (1978) yaptığı bir çalışmada, ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına yönelik davranışlarındaki farklılıkları ortaya koymuştur (aktaran; aktaran; Dilek, 1997). Erkekler genellikle yarışmacı olmaları konusunda cesaretlendirilir, onlara ağlamamaları ve duygularını belli etmemeleri öğretilir, erkek çocuklar cezayla tehdit edilir ve bastırılmış öfkenin hedefi olurlar. Buna karşın, kız çocukları daha çok sıcaklık ve sevecenlik görürler, anne babaları tarafından daha yakından takip edilirler ve onlar için daha çok endişe duyulur.

Birçok anne baba, kız ve erkek çocuklarının gereksinim, yetenek ve geleceğe yönelik umutları bakımından farklı olduklarına inanırlar ve böylece kızlarının ve oğullarının ilgi alanları ve aktivitelerindeki farklılıkların artmasına katkıda bulunurlar. Ebeveynler erkek ve kız çocuklarının bağımsızlıklarını destekleme konusunda da farklı tutumlara sahiptirler. Erkek çocuklar genellikle araştırma ve kendi başına hareket etme konusunda cesaretlendirilirken, kız çocukları davranışları daha çok sınırlandırıldığı ve daha korumacı bir ortamda büyüdüğü için daha bağımlı bir kişilik geliştirme eğilimindedirler (Dilek, 1997).

Çocuklar çok erken bir dönemde kadın ve erkek olmanın ayırımına varabilmektedirler. Çocuklar iki yaşına geldiklerinde cinsiyet kavramını kazanmış durumdadırlar, üç yaş dolaylarında da cinsiyetin kalıcılığını öğrenmekte ve cinsiyete uygun davranış ve beklentileri içselleştirip kendi cinsel kimliklerini benimsemektedirler. Üç buçuk yaş dolaylarında geleneksel cinsiyet kalıpyargılarını oyun, oyuncak, giysi ve eşya seçimlerine yansıtan çocuklar, dört-beş yaşlarında da kendilerine cinsiyet kalıpyargılı hedefler belirlemeye başlarlar.

Zammuner'in (1987) yaptığı bir kültürler arası çalışmada, okul öncesi dönemdeki çocukların kadınlar ve erkekler için kullandığı sıfatlar ve eylemler belirlenmiştir (aktaran; Demirtaş, 1999). Buna göre, çocuklar kadınlar için sabırlı, hassas, çekingen, geveze, dedikoducu, hoş ve boş sıfatlarını ve teselli etmek, hizmet etmek, ağlamak, iyileştirmek, harcamak, meraklı olmak ve boyun eğmek eylemlerini kullanmışlardır. Aynı çocuklar erkekler için ise tembel, zeki, dalgın, sakar, gürültücü, saldırgan ve güçlü sıfatlarını ve bağırarak, şaka yapmak, yapılandırmak, onarmak, kırmak ve cezalandırmak eylemlerini kullanmışlardır. Bu araştırma, çocukların erken yaşlardan başlayarak kadın ve erkeğe ilişkin ayrılmış yargılara sahip olduklarını göstermektedir.

Kişinin kendisini ve çevresindeki bireyleri değerlendirirken ve yaşadığı olayları anlamlandırırken kullandığı temel kategorilerden biri olan toplumsal cinsiyetin kazanımında etkili olan mekanizmaları anlama çabaları konuyla ilgili birtakım kuramsal açıklamayı da beraberinde getirmiştir. Bundan sonraki bölümde bu kuramların önde gelenleri ele alınacaktır.

1.4.1 Toplumsal Cinsiyet Rolü Gelişimini Açıklamaya Yönelik Kuramlar

1.4.1.1 Psikoanalitik Kuram:

Bireylerin, kadınsılığa ve erkeksiliğe nasıl yöneldiğini ilk ele alan psikolog Freud, psikoseksüel gelişim kuramında hem toplumsal hem de biyolojik etmenler üzerinde durmuştur. Freud'a göre cinsellik doğuştan getirilen bir güdüdür ve insanlar kalıtsal olarak biseksüeldir, ancak geçirdikleri “özdeşleşme” süreci sonucunda insanlar biyolojik cinsiyetleriyle tutarlı bir toplumsal cinsiyet kimliği geliştirmektedirler.

Kurama göre, toplumsal cinsiyet rolü kazanımı Oidepus kompleksinin çözümlenmesinin ardından çocuğun kendi cinsiyetinden olan ebeveyniyle kurduğu özdeşim sürecinde kazanılır. Freud'a göre çocuk kendi cinsiyetindeki ebeveyniyle özdeşim kurarak onun özelliklerini alır ve sonuç olarak erkek çocuklar nasıl bir erkek olmaları gerektiğini; kız çocuklar da nasıl bir kadın olmaları gerektiğini öğrenirler (Dusek, 1987). Özdeşim süreci süper egonun gelişimiyle sonuçlanmaktadır. Süper ego, toplumsal cinsiyeti de içeren toplumsal standartların içsel sunumlarıdır (Dusek, 1987). Ebeveynler çocuklarına toplum tarafından beklenen kuralları ve normları öğretirler, bu nedenle ebeveynle kurulan özdeşim çocuk ve ergenler için önemli bir sosyalleşme sürecidir (Dusek, 1987).

1.4.1.2 Sosyal Öğrenme Kuramı:

Sosyal öğrenme kuramına göre insan davranışları “ödüllendirme” ve “cezalandırma” ile şekillendirilir. Çocuk ve ergenlere toplum tarafından uygun görülen davranışları öğretme sürecinde toplum tarafından uygun görülen davranışlar ödüllendirilir ve desteklenir, toplum tarafından kabul görmeyen davranışlar ise cezalandırılır ya da görmezden gelinir. Sosyal Öğrenme kuramına göre toplumsal cinsiyet rolü kazanımı ve diğer sosyal davranışlar da doğrudan ödül ve ceza yöntemi kullanılarak kazandırılabilir (Dusek, 1987).

Çocuklar, aynı zamanda, kendi cinsiyetlerinden ve farklı cinsiyetten olan bireylerin nasıl davranması gerektiğini kendileriyle aynı cinsiyetten olan diğer kişileri model olarak da

öğrenmektedirler. Çocukların kendileriyle aynı cinsiyetten olan yetişkinleri model alıp onlar gibi davranmaları toplum tarafından desteklenen bir davranıştır.

Sosyal öğrenme kuramına göre toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımı hem gözlemleyerek hem de ödül ve cezalarla gerçekleşen bir eğitim sürecidir (Dusek, 1987). Sonuç olarak erkek ve kızlar birbirlerinden farklı şekillerde davranmaları gerektiği yönünde eğitildikleri ve çevrelerindeki kadın ve erkeklerin farklı biçimlerde davrandıklarını gözlemledikleri için birbirlerinden farklı davranışlar sergilerler (Dusek, 1987).

1.4.1.3 Bilişsel Gelişim Kuramı:

Kohlberg'in geliştirdiği kuramın temel sayılışına göre cinsiyetleri ayırmak bilişsel gelişimin evrensel ilkelerini izler (Dusek, 1987). Çocuklar ilk olarak insanların kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrıldığını ve kendilerinin bunlardan hangisine ait olduklarını anlarlar. Daha sonra bir sınıftaki bireyleri diğer sınıftaki bireylerden ayıran özellikleri öğrenirler. Böylece, toplumsal cinsiyet kimlikleriyle uyumlu bir şekilde erkekler erkeksi özelliklere, kızlar da kadınsı özelliklere değer vermeye başlarlar.

Çocukların, bir kadın ve bir erkek olmanın ne demek olduğunu anlamaları üç evrede gerçekleşir: 2–2,5 yaş arasında gözlenen ilk evrede çocuklar toplumsal cinsiyetin farkına varırlar yani kendilerini kız ya da erkek olarak etiketlerler; 3,5–4,5 yaş arasında gözlenen ikinci evrede çocuklar toplumsal cinsiyetin zaman içinde kalıcılığını kavrarlar; 4,5–7 yaş arasında görülen son evrede toplumsal cinsiyetin tutarlılığı anlaşılır (Demirtaş, 1999).

Son dönemlerde geliştirilen kuramlar toplumsal cinsiyetin gelişiminde bilişsel süreçlerle ve sosyal kuralların öğrenilmesi arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır (Dusek, 1987). Toplumsal cinsiyet şema kuramı da bu bakış açısına sahip kuramlardan biridir.

1.4.1.4 Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı:

Bem tarafından geliştirilmiş olan kuram hem bilişsel gelişim kuramı hem de sosyal öğrenme kuramının cinsiyetlerin ayrılması ve toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasıyla ilgili olarak yaptıkları açıklamaları kapsamaktadır.

Bem (1993) toplumsal cinsiyeti kişilerin dünyayı izlediği bir mercekle olarak tanımlamaktadır (aktaran; Smith, Noll ve Bryant, 1999). Hemen her kültürde kadını ve erkeği kişilik özellikleri belirlenmiş, kadın ve erkeğin toplumdaki yeri, yapabileceği işler ve faaliyetler cinsiyetleri temelinde ayrıştırılmış ve tanımlanmıştır. Çocuk da gelişim süreci içinde yaptığı gözlemler yoluyla kadın ve erkeğe özgü davranışları, alınan görev ve sorumlulukları özümseyerek ve değerlendirerek öğrenir.

Şemalar kişinin, insanlar, olaylar ve nesnelere ilgili bilgilerini yönlendiren, örgütleyen bilişsel yapılardır. Bireyler şemaları aracılığı ile gelen bilgiyi kolaylıkla kodlayabilir, şemayla ilişkili kategoriler içinde örgütleyebilir ve şemalarıyla ilişkili farklılaşmış yargılarda bunabilirler (Dökmen, 2004). Şematik bilgi işleme süreci bir bilgiye ilişkin birbirine eşit çok sayıda boyut olmasına karşın bireyin bir tek boyutu temel olarak bilgiyi işleme ve kategorilere ayırmasıdır (Dökmen, 2004). Buna göre, bilgiyi toplumsal cinsiyet şemasına göre işleyen bir kişi kendini, diğer insanları, olayları ve dünyayı algılayışında cinsiyete yönelik çağrışımları temel alacaktır. Kurama göre, çocuk toplumsal cinsiyet şemalarını öğrenme sürecinde iki cinsiyet arasındaki gözlenebilir farkları görür, kendi cinsiyetiyle ilgili bilgiler edinir ve bunlar doğrultusunda kendi cinsiyetini tanımlar. Cinsiyet tipleştirme/ayrıştırma olarak tanımlanan bu süreçte çocuğun benlik kavramı oluşur ve çocuk dünyayı algılayışında içselleştirmiş olduğu cinsiyet şemasını kullanır (Dökmen, 2004).

Cinsiyet farklılıkları, hem çevresel etkilerden hem de bireylerin kültürlerindeki kadınlık-erkeklik tanımlarıyla tutarlı olarak çocuklukta edindikleri benlik kavramından, tercihlerinden, becerilerinden, kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklanmaktadır (Arslan, 2000).

Bem yaptığı çalışmalar sonucunda bireyleri kadınsı ve erkeksi özellikleri barındırma bakımından dört gruba ayırmıştır. Kadınsı özellikleri daha çok erkeksi özellikleri daha az taşıyanlar kadınsı; erkeksi özellikleri daha çok taşıyan kadınsı özellikleri daha az taşıyanlar erkeksi; hem kadınsı hem de erkeksi özellikleri taşıyanlar androjen; ne kadınsı ne de erkeksi özellikleri taşıyanlar ise farklılaşmamış cinsiyet tipleni olarak sınıflandırılmıştır. Bem (1981) toplumsal cinsiyetin organize edici bir ilke olarak kullanımındaki bireysel farklılıklara da değinmiştir (aktaran; Smith, Noll ve Bryant, 1999). Bazı kişiler sosyal durumları açıklamada toplumsal cinsiyeti önemli bir faktör olarak ele alırken bazı kişiler toplumsal durumların kurulumunda toplumsal cinsiyeti tanımlayıcı bir kategori olarak daha az kullanma eğilimindedirler. Buna göre, cinsiyet-tipleni (kadınsı ve erkeksi) kişilerin bilgiyi işlemede toplumsal cinsiyeti düzenleyici bir ilke olarak kullanma olasılıkları androjen bireylerden daha fazladır. Cinsiyet şemaları doğrultusunda hareket eden bireyler, farkında olmadan yaşamları boyunca kendilerinin ve başkalarının davranışlarını bu bilişsel yapıları çerçevesinde algılar, düzenler ve değerlendirirler. Hem erkeksi hem de kadınsı özelliklere sahip olan androjenlerin ise daha esnek ve çeşitli durumlara karşı daha kolay uyum sağlayabilen bireyler oldukları düşünülmektedir (Tzuiel, 1984). Bem'in üniversite öğrencileriyle yaptığı bir dizi çalışmada her iki cinsiyetteki androjen bireylerin içinde bulunulan ortamsal duruma bağlı olarak kadınsı ya da erkeksi davranışları benimseyebildikleri; aksine cinsiyet tipleni ya da farklılaşmamış bireylerin ise daha kalıpyargılı ve daha dar sınırlar içindeki davranışları sergiledikleri görülmüştür (aktaran; Tzuiel, 1984).

1.5 BAĞLANMA, BENLİK-KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bebeklik döneminde kazanılmaya başlanan benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin diğer insanlarla, özellikle bakımlarını üstlenen kişilerle (bağlanma figürleri) olan ilişkilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bundan sonraki bölümde kişilerin bağlanma stilleriyle geliştirdikleri toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik-kavramları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar ele alınacaktır.

1.5.1Bağlanma ve Benlik Kavramı

Erken yaşlardaki bağlanma ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz bir benlik modeli oluşturmada oynadığı rol üzerinde daha önce durulmuştu. Kişilerin benliklerine ilişkin oluşturdukları modeller geliştirdikleri bağlanma stillerinin önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Buna göre olumlu benlik modeli yani kişinin kendisini sevmeye ve desteklenmeye değer görmesi ve kendisini değerli olarak algılaması başkalarına ait çalışan modelle girdiği etkileşim sonucu güvenli ya da kayıtsız bir bağlanma stili geliştirmesiyle sonuçlanır. Kişinin olumsuz benlik modeline sahip olması ise yine başkaları modeliyle girdiği etkileşim sonucunda saplantılı ya da korkulu bir bağlanma stili geliştirmesine yol açar.

Bunun yanı sıra geliştirilen bağlanma stillerinin benlik kavramı ve olumlu kişilik gelişimi üzerinde etkili olduğu araştırmalarda gözlenmiştir.

Sümer ve Güngör (1999a) üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada benlik kavramının önemli boyutları olarak kabul edilen benlik belirginliği ve özsaygısı açısından bireyleri karşılaştırmışlardır. Benlik modeli olumlu olan güvenli bağlanma stili ile benlik saygısı ve benlik belirginliği arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın benlik modeli olumsuz olarak tanımlanan korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ile benlik saygısı ve benlik belirginliği arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişkinin gözlemlendiğini belirtmişlerdir. Kayıtsız stile bakıldığında ise beklenenin tersine özsaygısı ile anlamlı yönde bir ilişkiye ulaşılamamış ancak benlik belirginliği ile anlamlı bir korelasyon elde edilmiştir.

Zimmermann ve Becker-Stoll'un (2002) daha önce değindiğimiz araştırmasında ergenlerdeki bağlanma örüntüleri ile kimlik gelişimleri arasında zamandaş ve boylamsal bir ilişkinin bulunduğu gözlenmiştir. Burada güvenli bağlanmanın hem zamandaş olarak hem de boylamsal olarak başarılı kimlik gelişimiyle bağlantılı olduğu; kayıtsız bağlanmanın ise aynı şekilde kimlik karmaşasıyla bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.5.2. Bağlanma ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolü kazanımı büyük ölçüde sosyokültürel faktörlerce belirlenmektedir. Sosyalizasyon süreci içinde çocukların öncelikli olarak model aldıkları kişiler anne babalarıdır; bu nedenle bağlanma davranışı ve toplumsal cinsiyet rolü gelişimi arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Haigler, Day ve Marshall, 1995). Bağlanma ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar ebeveynle geliştirilen etkili bağların toplumsal cinsiyet rolü gelişimini etkilediği yönündedir (Haigler ve arkadaşları, 1995). Ancak araştırmalar ebeveynlerin cinsiyet rolü kimliklerinin çocuklarının cinsiyet rolü kimlikleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu gösterme konusunda başarısız olmuştur.

Haigler ve arkadaşları (1995) yaptıkları bir çalışmada ebeveyne yönelik bağlanmayla toplumsal cinsiyet rolü kimlikleri arasındaki ilişkiyi üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde incelemişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür: Örneklemin geneline bakıldığında anneye bağlanma düzeyi babaya bağlanma düzeyinden anlamlı derecede yüksektir; androjen ve kadınsı bireylerin bağlanma puanları belirsiz ve erkeksi bireylerden daha yüksektir; cinsiyetiyle uyumlu toplumsal cinsiyet rolünü benimseyen bireylerin kendi cinsinden ebeveynine, karşı- cinsiyet rolünü benimseyen bireylerin ise karşı- cinsten ebeveynine daha yüksek oranda bağlanacağına ilişkin hipotez doğrulanmamıştır; kadın katılımcıların arkadaş bağlanma puanları erkek katılımcıların arkadaş bağlanma puanlarından anlamlı derecede yüksektir.

Forbes ve Adams-Curtis'in (2000) aynı araştırmayı tekrar ettikleri çalışmada ise şu sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada da hiçbir cinsiyet farkı olmaksızın anneler bağlanma figürü olarak babalardan daha çok tercih edilmektedirler. Androjen olarak sınıflandırılan erkek katılımcıların annelerine yakınlık düzeyleri diğer kategorilerde yer alan erkek katılımcılara oranla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Benzer şekilde, androjen olarak sınıflandırılan kadın katılımcıların babalarına yakınlık düzeylerinin diğer kategorilerde yer alan kadın katılımcılardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Haigler ve arkadaşlarının (1995) yaptıkları çalışmanın aksine arkadaş bağlanmaları bakımından bir cinsiyet farkına rastlanmamıştır.

Özen'in (2003) ergenlerde ebeveyne bağlanma tarzının toplumsal cinsiyet rolü ve arkadaşına bağlanma tarzı üzerindeki etkisinin incelendiği araştırma ebeveynlerine karşı güvenli bağlanma geliştiren ergenlerin kadınsı ve erkeksi puanlarının güvensiz bağlanmalara oranla daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca ebeveyne bağlanma düzeyi ile arkadaşına bağlanma arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Ebeveynine yüksek düzeyde (güvenli) bağlanan ergenlerin arkadaşlarına bağlanma düzeyleri orta ve düşük olan ergenlere kıyasla daha yüksek bulunmuştur.

1.5.3. Benlik-Kavramı Ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri ve bunun kişilerin davranış ve kişiliklerine nasıl yansıdığı çeşitli araştırmalarda incelenmiştir.

Della Selva ve Dusek (1984) toplumsal cinsiyet rolleri ve ergenlikteki kimlik gelişimi ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Erikson'un kuramı temel alınarak yapılan çalışmada ergenlik döneminde yaşanan "çalışma ve başarılı olmaya karşı aşağılık duygusu krizini" çözümlenme bakımından kadınsı, erkeksi, androjen ve farklılaşmamış bireyler karşılaştırılmıştır. Yapılan bu çalışmada androjen cinsiyet rolünün daha iyi bir uyumu işaret ettiği bulunmuştur. Androjen bireylerin yaşadığı krizi başarılı bir şekilde çözümlenmede diğer üç grupta yer alan bireylerden daha başarılı oldukları; kadınsı ve erkeksi bireyler arasında ise krizlerin başarılı bir şekilde atlatılması bakımından bir farkın olmadığı bulunmuştur. Kimlik başarıları bakımından yapılan bir karşılaştırmada ise androjen ve erkeksi bireylerin eşit düzeyde oldukları kadınsı bireylerin ise kimlik başarıları bakımından ikinci sırada oldukları; farklılaşmamış bireylerin ise son sırada yer aldıkları bulunmuştur.

Ergenlerle yapılan çalışmalarda benlik-saygısı ve alana-bağlı benlik-kavramları bakımından bazı cinsiyet farklılıkları gözlenmiştir. Block ve Robins (1993) ergen kızların benlik-saygısının daha çok kişiler arası ilişkilerce belirlendiğini, buna karşın ergen erkeklerin benlik-saygılarının ise daha çok benlik-yönelimli olduğunu belirtmişlerdir (aktaran; Knox, Funk, Elliott ve Bush,1998).

Cinsiyet farklılıkları akademik anlamda farklı alanlarda algılanan yeterlilikte de görülmektedir. Marsh (1989) erkeklerin fiziksel yetenek ve matematik alanlarında daha

yüksek benlik-değerlendirmelerine sahipken kızlar sözel yetenek ve okul performansı ile ilgili alanlarda daha yüksek benlik-değerlendirmelerine sahip olduklarını bulmuştur (aktaran; Knox ve ark., 1998).

Bunun yanı sıra kız ergenlerin erkeklerden daha düşük ya da azalmakta olan benlik kavramları olduğunu gösteren araştırmalar vardır. Young ve Mroczek'in (2003) yaşları 11 ile 20 arasında değişen 253 ergenle yaptığı araştırmaya göre kızların genel benlik kavramları erkeklerinkinden daha düşüktür. Alana özgü benlik kavramları açısından yapılan karşılaştırmalarda ise akademik yeterlilik, atletik yeterlilik ve fiziksel görünüş bakımından erkeklerin kızlardan daha olumlu benlik kavramlarına sahip oldukları; buna karşın yakın arkadaşlık kurma bakımından kızların erkeklerden daha olumlu benlik kavramına sahip oldukları görülmüştür.

1.6 AMAÇ

- 1- Toplumsal cinsiyet rolleri farklı olan ergenlerin bağlanma stillerinde anlamlı fark var mıdır?
- 2- Benlik kavramları farklı olan ergenlerin bağlanma stillerinde anlamlı fark var mıdır?
- 3- Benlik kavramları farklı olan ergenlerin toplumsal cinsiyet rollerinde anlamlı fark var mıdır?
- 4- Ergenlerin bağlanma stilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

II. BÖLÜM YÖNTEM

2.1 KATILIMCILAR:

Araştırmanın örneklemini Ankara ili sınırlarındaki liselerde 1., 2. ve 3. sınıfta okuyan 620 kız ve erkek öğrenci oluşturmaktadır. Ölçekler, Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinle Ankara'nın çeşitli liselerinde okuyan öğrencilere ders saatleri içinde araştırmacının ve sınıf öğretmenin gözetiminde uygulanmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak katılımcılardan yaş ve cinsiyetlerine yönelik demografik bilgiler alınmış; ölçeklerin üzerine isimlerini yazmamaları katılımcılara özellikle belirtilmiştir.

Toplam 620 katılımcının doldurduğu ölçeklerden 48 tanesi soruların çoğuna cevap verilmediği ya da aynı soruya birden fazla yanıt verildiği gerekçesiyle iptal edilmiştir. Sonuç olarak 305'i (%53,3) kadın, 267'si (%46,7) erkek olmak üzere toplam 572 katılımcıdan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin yaş ranjı 14 – 19 arasında değişmekte olup yaşlarının ortalaması 16,28 (S = 1,02) olarak bulunmuştur.

2.2 ARAÇLAR:

Araştırmada katılımcıların benlik kavramları Offer Benlik İmgesi Ölçeği – 50 ile, bağlanma stilleri Griffin ve Bartholomew tarafından geliştirilen İlişki Ölçekleri Anketi ile, toplumsal cinsiyet rolleri ise Bem Cinsiyet Rolü Envanteri ile ölçülmüştür.

Offer Benlik İmgesi Ölçeği:

Offer, Ostrov, Howard ve Dolan (1989) tarafından geliştirilen Offer Benlik İmgesi Ölçeği (OBİÖ)'nin ergenlerin benlik imgesini beş boyutta (psikolojik, sosyal, cinsel, ailesel ve baş etme) değerlendirdiği kabul edilmektedir (Savaşır ve Hisli Şahin, 1997). Ölçeğin orijinal formu 99 maddeden ve on bir alt ölçekten oluşmaktadır. Ergenler her maddeye kendini tanımlama derecesine göre “çok iyi”den başlayarak “hiç”e kadar giden 6 seçenekten birini seçerek yanıt verirler. Ölçeğin 99 maddelik formunda gerekli maddelerin tersine

çevrilmesi işleminden sonra toplam puanın 50'nin altında olması zayıf uyumu göstermektedir.

Ölçeğin Türkçe formunun toplam ölçek Cronbach Alfa değerleri 13 ve 18 yaş arasındaki gruplarda .84 ile .90 arasında değişmektedir. Yaşlar 13 – 15 ve 16 – 18 şeklinde gruplandırıldığında ise alfa değerleri .29 ve .79 arasında değişmektedir. Yapılan ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında OBİÖ – 99 toplam puanları ve alt ölçek puanlarının BDÖ, STAI – S, STAI – T, Sosyal Destek, Yaşam Doyumu ve Gelecek Beklentisi gibi testlerle anlamlı ve pozitif korelasyonu olduğu bulunmuştur. Yapı geçerliği çalışmalarında ise Türk ergenler için üç genel boyutun tanımlanabileceği ortaya çıkmıştır (Savaşır ve Hisli Şahin, 1997).

Şahin (1994) OBİÖ – 99'un bazı maddelerinin çıkarılarak daha kısa ve duyarlı bir ölçeğin oluşturulabileceğini savunmuş ve yaptığı çalışmayla OBİÖ- 50'yi geliştirmiştir. Ölçeğin iç tutarlığının saptanması ve kavram geçerliğinin sınanmasına yönelik olarak yapılan analizlerde 99 maddelik toplam ölçekte genel homojenliğe uymayan ve alt ölçek homojenliğine katkıda bulunmayan maddeler tespit edilmiştir. Ardından her maddenin dış geçerlik ölçütlerinden Beck Depresyon Envanteri ve Kaygı Envanteri puanlarıyla korelasyonları hesaplanmıştır. Böylece maddelerin ayırıcı geçerliklerinin saptanmasına ve madde ayıklama sırasında güvenilirlikle birlikte geçerlik bilgilerinin de kullanılmasına olanak sağlanmıştır. Bu analizler sonucunda 50 maddeden oluşan bir OBİÖ – 50'nin 99 maddelik ölçekle yapılan ayrımları yapabildiği ortaya çıkmıştır (Şahin, 1994).

OBİÖ'nin uzun ve kısa formları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise OBİÖ – 50'nin güvenilirlik katsayısı $\alpha = .90$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin 99 maddelik formuyla 50 maddelik formu arasındaki toplam puanlar korelasyonu ise $r = .94$ olarak bulunmuştur (Şahin, 1994).

OBİÖ – 50'nin geçerliğine dış geçerlik ölçütleriyle bakılmış ve OBİÖ – 50'nin BDI ile $r = .61$, Sürekli Kaygı puanlarıyla $r = .66$, Durumluk Kaygı puanlarıyla $r = .71$ ve Yaşam Doyumu puanlarıyla $r = .71$ korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Bu korelasyonlar anlamlı düzeydedir ve OBİÖ – 99'un korelasyonlarından daha yüksektir (Şahin, 1994). Yapılan

regresyon analizinde de dış geçerlik ölçütlerinin kuvvetli yordayıcılar olduğu ve ancak yaş ve cinsiyetin anlamlı olmayan yordayıcılar oldukları görülmüştür (Şahin, 1994).

Bu araştırmada 50 maddeden oluşan ve 6 seçenikle (1- Bana çok uygun, 2- Bana uygun, 3- Bana biraz uygun, 4- Bana pek uygun değil, 5- Bana çoğunlukla uygun değil ve 6- Bana hiç uygun değil) yanıt verilen OBİÖ – 50 kullanılmıştır.

İlişki Ölçekleri Anketi:

Araştırmada katılımcıların bağlanma stilleri İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) kullanılarak belirlenmiştir. Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilen ölçek 30 maddeden oluşmaktadır. İlişki Ölçekleri Anketi Hazan ve Shaver'ın (1987) bağlanma ölçümündeki paragraflarından, Bartholomew ve Horowitz'in (1990) İlişki Anketi ve Collins ve Read'in (1990) Yetişkin Bağlanma Ölçeğinde kullandığı maddelerden oluşmuştur (aktaran Sümer ve Güngör, 1999a). Bağlanma zihinsel modelleri, dört bağlanma stiline ilişkin 18 maddeden alınan puanlardan çıkarılmaktadır (Güngör, 2000). Bu araştırmada da ölçeğin 18 maddelik formu kullanılmıştır. Katılımcılar yedi basamaklı bir ölçek üzerinde değerlendirme yapmaktadırlar (1=Beni hiç tanımlamıyor; 7= Tamamıyla beni tanımlıyor). Güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleri beşer; saplantılı ve korkulu bağlanma stilleri ise dörder maddeyle ölçülmektedir. Katılımcıların dört bağlanma stilinden biri içerisinde sınıflandırılmaları ise en yüksek ortalamaya sahip oldukları bağlanma stili temel alınarak yapılmaktadır.

Ölçeğin Türkçeye çevrilmesinde çeviri – tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır (Sümer ve Güngör, 1999a). Ölçeğin İngilizce formu önce alandan dört uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Üzerinde uzlaşılan Türkçe form daha sonra başka bir uzman tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda ölçek son halini almıştır.

Sümer ve Güngör'ün (1999a) Türk örneklemini üzerinde yaptığı geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında İlişki Ölçekleri Anketinin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Bağlanma stilleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde zihinsel modeller temelinde birbirine karşıt konumda bulunan güvenli ve korkulu bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde negatif

korelasyon gözlenmiştir ($r = -.44$, $p < .001$). Model temelinde birbirine karşıt durumda olan diğer iki bağlanma stili kayıtsız ve saplantılı bağlanma arasında ise $r = -.38$ ($p < .001$) düzeyinde bir ilişki bulunmaktadır. Güvenli ve saplantılı bağlanma stilleri arasında olumsuz yönde anlamsız bir ilişki gözlenirken korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

İÖA'nın faktör yapısı incelendiğinde ise bağlanma stillerinin iki faktör altında toplandıkları görülmüştür (Sümer ve Güngör, 1999a). Varyansın % 43'ünü açıklayan birinci faktörde güvenli stil $.84$ faktör yükü ile korkulu stil ise $.80$ faktör yükü ile yer almaktadır. Varyansın % 33'ünü açıklayan ikinci faktörde ise kayıtsız bağlanma stili $.76$, saplantılı bağlanma stili ise $-.84$ faktör yükü ile yer almıştır. Dörtlü Bağlanma Modelinin de ileri sürdüğü gibi zihinsel modeller temelinde birbirine karşıt olan bağlanma stilleri aynı faktör içinde ters işaretlerle yer almaktadırlar (Sümer ve Güngör, 1999a).

Yapılan çalışmada İÖA'nın iç tutarlık katsayılarının $.27$ ile $.61$ arasında değiştiği gözlenmiştir (Sümer ve Güngör, 1999a).

Ölçeğin güvenilirliği test - tekrar test güvenilirliği yöntemiyle değerlendirilmiştir (Sümer ve Güngör, 1999a). Dört hafta arayla yapılan iki uygulamada aynı bağlanma stilleri arasındaki korelasyonların $.54$ ile $.78$ arasında değiştiği görülmüştür. Farklı bağlanma stilleri arasındaki korelasyonlara bakıldığında da daha önce elde edilmiş sonuçlarla paralel biçimde beklendik yönde ve Dörtlü Bağlanma Modelinin (DBM) zihinsel modeller temeliyle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır (Sümer ve Güngör, 1999a).

Sümer ve Güngör (1999a)'ün makalesinde yer alan ikinci bir çalışmada ise bağlanma stillerinin Türk örneklemini üzerinde yapı geçerliğini sınamak ve birinci çalışmada elde edilen sonuçları daha geniş bir örneklem üzerinde yeniden değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmada birinci çalışmanın bulguları tekrarlanmış ve dört temel bağlanma stiline Türk kültüründe de dörtlü bağlanma modeli çerçevesinde tanımlanabileceği gösterilmiştir. Benlik ve başkaları zihinsel modelleri temelinde karşıt kutuplarda olması beklenen güvenli ve korkulu bağlanma stilleri ile kayıtsız ve saplantılı bağlanma stilleri arasında genel olarak olumsuz yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Ancak her iki

çalışmada da güvenli ve korkulu stiller arasında gözlenen yüksek korelasyon saplantılı ve kayıtsız stiller için beklenen düzeyde gözlenmemiştir. Bu durum ölçeğin kayıtsız stili tam anlamı ile ölçmemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Sümer ve Güngör'ün (1999a) yaptığı ikinci çalışmada, bağlanma stillerinin benlik kavramı ve kişiler arası ilişkilerde farklı algı ve süreçleri ölçen ölçeklerden alınan puanlarla bağlanma kuramının sayıtlıları ve DBM çerçevesinde ilişkili olacağı beklenmektedir. Bu amaçla ikinci çalışmada benlik saygısı, benlik belirginliği, sürekli kaygı, onaylanmama kaygısı, başkalarını memnun etme isteğini, ayrılık kaygısı ve yalnızlıktan hoşlanma düzeyini ölçen ölçekler kullanılmıştır. Bağlanma ile adı geçen değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında elde edilen bulgular şunlardır: beklendiği gibi benlik modeli olumlu olan güvenli bağlanma stilinin hem benlik saygısı hem de benlik belirginliği ile olumlu yönde korelasyonlara sahip olduğu görülmüştür (sırasıyla, $r = .23$ ve $.24$, $p < .001$). Benlik modeli olumsuz olarak tanımlanan korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ise her iki değişkenle de olumsuz yönde anlamlı korelasyonlar sergilemişlerdir. Korkulu bağlanma stilinin benlik saygısı ile arasındaki korelasyon $r = -.29$ ($p < .001$), benlik belirginliği ile ilişkisi ise $r = -.34$ ($p < .001$) düzeyindedir. Saplantılı bağlanma stilinin benlik saygı ve benlik belirginliği ile arasındaki korelasyonlar ise sırasıyla $r = .24$ ve $.27$ ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Güvenli bağlanma stili ile sürekli kaygı arasında olumsuz yönde anlamlı korelasyon ($r = -.36$, $p < .001$) gözlenirken, korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ile sürekli kaygı arasında olumlu yönde anlamlı korelasyon bulunmuştur (sırasıyla $r = .36$ ve $.38$, $p < .001$). Kayıtsız bağlanma stiliyle sürekli kaygı arasında ise beklendik yönde ancak anlamsız bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Onaylanmama kaygısı ve başkalarını memnun etme isteği ile bağlanma stilleri arasında benzer korelasyonlar gözlenmektedir. Güvenli bağlanma stili ile onaylanma kaygısı arasında olumsuz yönde anlamlı korelasyon gözlenmiştir $r = -.33$ ($p < .001$). Güvenli bağlanma stili ile başkalarını memnun etme isteği arasında da olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -.20$, $p < .001$). Her iki değişkenin korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri arasında olumlu yönde anlamlı korelasyon vardır (sırasıyla korkulu stil için $r = .36$, $p < .001$ ve $.14$, $p < .05$; saplantılı stil için $r = .40$ ve $.34$, $p < .001$). Kayıtsız bağlanma stilleri ile söz konusu değişken arasında anlamlı korelasyona rastlanmamıştır.

Ayrılık kaygısı ile bağlanma stilleri arasındaki korelasyonlar ise şu şekildedir: güvenli bağlanma ile ayrılık kaygısı arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki mevcuttur ($r = -.12, p < .05$). Saplantılı bağlanma ile ayrılık kaygısı arasında ise olumlu yönde korelasyon vardır ($r = .50, p < .001$). Korkulu ve kayıtsız bağlanma stilleri ile ayrılık kaygısı arasında anlamlı bir korelasyon gözlenmemiştir (Sümer ve Güngör, 1999a).

Yalnızlıktan hoşlanma ile bütün bağlanma stilleri arasında ilişkiler anlamlıdır. Yalnızlıktan hoşlanma ile güvenli, korkulu ve kayıtsız bağlanma arasında olumlu yönde korelasyon vardır (sırasıyla, $r = .13, p < .05$; $.16, p < .01$ ve $.40, p < .001$). Saplantılı stil ile yalnızlıktan hoşlanma arasında ise $r = -.12 (p < .05)$ düzeyinde olumsuz yönde anlamlı bir korelasyon bulunmaktadır. Bağlanma stilleri ile arkadaşlarla ve aile ile ilişkilerden memnuniyet arasında ise beklendiği yönde ancak zayıf korelasyonlar bulunmuştur.

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri:

Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE)'nin Kadınsılık (K) ve Erkeksilik (E) Ölçeklerinin Türk toplumuna uyarlama çalışmaları Kavuncu (1987) tarafından yapılmıştır. BCRE orijinal olarak 20 kadınsılık, 20 erkeksilik ve 20 sosyal beğenirlik maddesinden oluşmaktadır. Bu son ölçeği oluşturan özellikler nihai değerlendirmeye katılmayan dolgu maddeleri olarak ele alınmaktadır ve son zamanlarda da nadiren kullanılmaktadır (Dökmen, 1999). Kişiler maddelerin kendilerini ne kadar tanımladığını “1. hiç uygun değil”, “7. tamamen uygun” anlamına gelecek şekilde yanıtlamaktadırlar. K ve E ölçeklerinden iki ayrı puan elde edilmektedir: Kadınsılık ve erkeksilik puanları. Bu puanların ortancalarına göre deneğin androjen, erkeksi, kadınsı ve belirsiz cinsiyet rollerinden hangisine sahip olduğu belirlenmektedir. Buna göre, kadınsı ve erkeksi özelliği puanları kadınsılık ve erkeksilik ölçeğinin frekansında ortancanın üzerindeyse birey androjen, her ikisinde de ortancanın altındaysa birey belirsiz cinsiyet rolüne sahiptir. Eğer kişinin kadınsılık puanı kadınsılık ölçeği frekansında ortancanın üstünde, erkeksilik puanı erkeksilik ölçeği frekansında ortancanın altındaysa kişi kadınsı; eğer erkeksilik puanı erkeksilik ölçeği frekansında ortancanın üstünde kadınsılık puanı kadınsılık ölçeği frekansında ortancanın altındaysa erkeksi olarak nitelendirilir.

Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Türkçeye tercüme çalışması Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı öğretim üye ve görevlilerinden oluşan 13 kişilik bir uzman grubu tarafından yapılmıştır (Kavuncu, 1987). Uzman grubunun tercüme ettiği 60 sınıftan her biri karşılaştırılarak %70'inin görüş birliğine vardıkları sıfatlar envanter için ayrılmış, %70'in altında olanlar tekrar tercüme ettirilmiştir. Sıfatların %70 üzerinden yeniden değerlendirilmesi yapıp envanterin Türkçe tercümesi elde edilmiştir. Daha sonra 30 kişiden oluşan başka bir uzman grubu elde edilen 60 maddenin Türk toplumuna göre kadınsı, erkeksi ve sosyal beğeni özelliklerini temsil edip etmediğinin değerlendirmesini yapmış ve %70'in üzerinde görüş birliğine varılan maddelerle envanterin Türkçe formu oluşturulmuştur (Kavuncu, 1987).

BCRE'nin orijinal formunun psikometrik özellikleri şu şekildedir: iç tutarlık alfa katsayıları iki ayrı örnekleme K için .80, .82; E için .86, .86 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirliği ise dört haftalık bir arayla K için $r = .90$, E için $r = .90$ 'dır (Dökmen, 1999).

Kavuncu'nun (1987) yaptığı çalışmada BCRE'nin Türkçe formunun test – tekrar test güvenilirlik katsayısı kadınsılık ölçeği için $r = .75$ ($p < .05$), erkeksilik ölçeği için $r = .89$ ($p < .05$) olarak bulunmuştur. Yine aynı çalışmada yapılan madde analizi sonuçları .05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. BCRE'nin geçerlik çalışması çerçevesinde İngilizce – Türkçe ve Türkçe – Türkçe envanterlerin Pearson momentler çarpımı korelasyonu ile elde edilen madde analizi sonuçları da .05 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. MMPI'nin Erkeksilik ve Kadınsılık formu kullanılarak envanterin benzer ölçekler geçerliğine de bakılmıştır. Buna göre, MMPI'nin MF formu ile BCRE arasında kadın katılımcılar için olumlu yönde anlamlı bir korelasyon (erkeksilik ölçeği için $r = .73$, $p < .05$; kadınsılık ölçeği için $r = .69$, $p < .05$); erkek katılımcılar için anlamsız bir korelasyon mevcuttur.

Dökmen (1999) yaptığı çalışmada BCRE'nin Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçeklerinin Türkçe formunun faktör yapısını incelemiş, psikometrik özelliklerini ve normlarını belirlemiş ve envanterin geçerlik ve güvenilirliğini yeniden sınamıştır.

Yapılan faktör analizi sonucunda önce puanlardaki değişimin %54'ünü açıklayan ve öz değeri 1 olan dokuz faktör belirlenmiş ardından Scree Testine başvurulmuş maddeler üç faktör altında toplanmıştır. Kadınsılık maddelerinin 14'ünü, erkeksilik maddelerinin ikisini

içeren ikinci faktör kadınsılık faktörünü oluşturmuştur. Erkeksilik maddelerinin 13 tanesinin oluşturduğu üçüncü faktör erkeksilik faktörü olarak; 6 kadınsılık, 5 erkeksilik maddesinin toplandığı birinci faktör ise genel faktör olarak adlandırılmıştır. Envanterin faktör yapısı Bem'in önerdiği ikili faktör yapısına tam olarak uymamakla birlikte maddelerin %70'e yakın bölümü özgün yapıya uygun dağılmışlardır (Dökmen, 1999).

Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçeklerinin güvenirlik çalışması sonucunda K'nın alfa katsayısı .73, iki yarı güvenirlik katsayısı .76; E'nin alfa katsayısı .75, iki yarı güvenirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur. Madde bırakmalı alfa katsayılarına bakıldığında ise K için alfa katsayı aralığının .70 – .73; E için .73 – .75 arasında değiştiği gözlenmiştir (Dökmen, 1999). Cinsiyetler arası bir karşılaştırma yapıldığında ise kadınlarda $K \alpha = .74$, iki yarı güvenirlik katsayısı .78, $E \alpha = .78$, iki yarı güvenirlik katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Erkeklerde ise $K \alpha = .72$, iki yarı güvenirlik katsayısı .75; $E \alpha = .71$, iki yarı güvenirlik katsayısı .70 olarak bulunmuştur (Dökmen, 1999).

Yapılan faktör analizinde Envanterin faktör yapısının beklenen yapıya tam olarak uymaması envanterin yapı geçerliğini tartışılır bir konuma getirmiştir (Dökmen,1999). Bu nedenle ölçeklerin geçerliğini sınamak için toplam puanlarda cinsiyet farkına bakılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla yapılan t testi sonucunda beklendiği gibi kadın ve erkeklerin K ve E puanlarında farklılaştıkları görülmüştür. Kadınların K puanları erkeklerinkinden, erkeklerin de E puanları kadınlarinkinden anlamlı derecede yüksektir. Envanterin geçerliğini sınamak için ayrıca Oran Testi uygulanarak kadın ve erkek deneklerin cinsiyet rollerine dağılımları incelenmiştir. Yine beklendiği gibi kadınsı sayısının kadınlarda, erkeksi sayısının da erkeklerde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oran Testi sonuçlarına göre kadınlarla erkekler arasında geleneksel, karşı, androjen ve belirsiz cinsiyet rolünü benimseme bakımından anlamlı farklılıklar görülmemiştir (Dökmen, 1999).

2.3 İŞLEM:

Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinlerin alınmasının ardından uygulama yapılacak olan liselerin müdürlükleriyle görüşülerek ölçeklerin ders saatleri içerisinde uygulanması kararlaştırılmıştır. Uygulamaya başlamadan önce öğrencilere araştırmacı tarafından araştırmaya yönelik açıklamalar yapılmış, araştırmaya yalnızca gönüllü olan öğrenciler katılmıştır. Gerekli yönergelerin verilmesinin ardından ölçekler katılımcılara sınıf ortamında grup halinde uygulanmış, katılımcılar ölçekleri bireysel olarak cevaplandırmışlardır. Her bir grup uygulaması 30 – 40 dakika arasında sürmüştür.

III. BÖLÜM BULGULAR

Bu çalışmada ergenlerde toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve bağlanmanın benlik kavramı üzerindeki etkilerinin görülmesi için 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolü) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü ANOVA uygulanması amaçlanmıştır. Ancak 2x4x4 şeklindeki desende katılımcıların bazı hücrelerde karşılaştırma yapmaya olanak vermeyecek oranda az olması nedeniyle bu analiz deseninden vazgeçilmiştir (örneğin, kayıtsız bağlanma stiline sahip kadınsı erkek 1 kişi, korkulu bağlanma stiline sahip kadınsı erkek 1 kişi, güvenli bağlanma stiline sahip kadınsı erkek 3 kişi ve korkulu bağlanma stiline sahip erkeksi kadın 3 kişi). Bu nedenle toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve cinsiyetin benlik kavramı üzerindeki etkileri 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolü) faktörlü; 2 (cinsiyet) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü; 4 (toplumsal cinsiyet rolü) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü varyans analizleri yoluyla incelenmiştir. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının bağlanma stilleri üzerindeki etkileri dört bağlanma stili (güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız) için ayrı ayrı olmak üzere 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolü) x 2 (benlik kavramı) faktörlü varyans analizleri ile incelenmiştir. Araştırmada ayrıca toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma stilleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkilere de bakılmıştır. Yapılan analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

3.1. CİNSİYETİN, BAĞLANMA STİLLERİNİN VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN BENLİK KAVRAMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Cinsiyetin, bağlanma stillerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin benlik kavramı üzerindeki etkileri 2 (cinsiyet) x 4 (toplumsal cinsiyet rolleri) faktörlü; 2 (cinsiyet) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü; 4 (toplumsal cinsiyet rolleri) x 4 (bağlanma stilleri) faktörlü ANOVA deseni ile sınanmıştır. Tekrarlardan kaçınmak amacıyla üç ayrı analize ait bulgular tek bir tabloda birleştirilmiştir. Tablo-1’de cinsiyet, bağlanma stilleri ve toplumsal cinsiyet rolüne göre benlik kavramı toplam puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir (Benlik kavramı toplam puanlarındaki azalma olumlu benlik düzeyindeki artışı

göstermektedir). Cinsiyet, bağlanma stilleri ve toplumsal cinsiyet rolünün benlik kavramı üzerindeki etkilerine ilişkin ANOVA sonuçları ise Tablo – 2’de özetlenmiştir.

Araştırmaya katılan 29 katılımcı hiçbir bağlanma stilinde diğer bağlanma stillerinden daha yüksek puan almadığı için tek bir bağlanma stiline dahil edilememiştir. Bu nedenle bağlanma stillerine ilişkin analizlerde bu 29 katılımcı analiz dışında tutulmuştur.

Tablo – 2’de görüldüğü gibi cinsiyetin benlik kavramı üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemektedir. Toplumsal cinsiyet rolü bakımından ise anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Bunun için Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi sonucuna göre belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılar ($X= 131.93$) erkeksi ($X= 116.77$) ve androjen ($X=119.84$) toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılardan anlamlı olarak daha olumsuz benlik kavramına sahiptir ($P< .05$). Kadınsı, erkeksi ve androjen toplumsal cinsiyet rollerine sahip bireyler arasında ise benlik kavramı bakımından anlamlı düzeyde farklılıklar gözlenmemiştir. Kadınsı toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireylerle belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireyler arasında da benlik kavramı bakımından anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Katılımcılar bağlanma stilleri bakımından karşılaştırıldıklarında ise benlik kavramları bakımından anlamlı farklılıklar göstermişlerdir. Uygulanan Tukey testi sonuçlarına göre güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bireylerden daha olumlu benlik kavramına sahiptir. Ayrıca kayıtsız bağlanma stiline sahip katılımcıların saplantılı stile sahip katılımcılardan anlamlı düzeyde daha olumlu benlik kavramına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Analizler sonucunda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolünün; cinsiyet ve bağlanma stillerinin; toplumsal cinsiyet rolü ve bağlanma stillerinin benlik kavramı üzerinde ortak etkisi gözlenmemiştir.

Tablo – 1 Cinsiyet, Bağlanma Stilleri ve Toplumsal Cinsiyet Rolüne Göre Benlik Kavramı Toplam Puanlarının Ortalama ve Standart Sapmaları

		X	Sd	N
Kadınsı	Kadın	128,68	33,23	111
	Erkek	114,21	37,52	11
	Güvenli	114,96	22,97	35
	Korkulu	133,88	45,05	15
	Saplantılı	142,96	34,58	29
	Kayıtsız	124,98	31,85	38
	Toplam	127,37	33,73	122
Erkeksi	Kadın	114,96	29,79	34
	Erkek	117,43	29,15	93
	Güvenli	100,76	24,61	39
	Korkulu	136,44	27,87	10
	Saplantılı	121,62	26,10	21
	Kayıtsız	121,15	29,59	49
	Toplam	116,77	29,23	127
Androjen	Kadın	117,52	36,04	82
	Erkek	122,57	36,64	70
	Güvenli	102,04	29,99	39
	Korkulu	122,13	33,31	23
	Saplantılı	136,43	36,58	37
	Kayıtsız	117,68	34,41	46
	Toplam	119,84	36,29	152
Belirsiz	Kadın	126,36	36,47	78
	Erkek	136,60	36,88	93
	Güvenli	117,41	34,69	36
	Korkulu	137,45	34,66	19
	Saplantılı	140,47	36,37	46
	Kayıtsız	134,47	37,14	61
	Toplam	131,93	36,94	171
Toplam	Kadın	123,55	34,77	305
	Erkek	125,32	35,20	267
	Güvenli	108,46	29,12	149
	Korkulu	131,24	35,77	67
	Saplantılı	136,91	34,94	133
	Kayıtsız	125,27	34,09	194

Tablo – 2 Cinsiyetin, Bağlanma Stillерinin ve Toplumsal Cinsiyet Rolünün Benlik Kavramı Üzerindeki Etkilerine İlişkin ANOVA Sonuçları

	Toplam Kareler	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cinsiyet	56,97	1	56,97	,05	,83
Cinsiyet Rolü	18098,92	3	6032,97	5,09	,00
Bağlanma Stilleri	61434,61	3	20478,21	18,54	,00
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü	5109,14	3	1703,05	1,44	,23
Cinsiyet * Bağlanma Stilleri	3310,27	3	1103,42	,10	,39
Cinsiyet Rolü * Bağlanma Stilleri	6717,44	9	746,38	,69	,71
Hata	668438,60	564	1185,18		
Toplam	9546422,41	572			

3.2. CİNSİYETİN, TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜNÜN VE BENLİK KAVRAMININ BAĞLANMA STİLLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolünün güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma üzerindeki etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.2.1. Güvenli Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rolü Ve Benlik Kavramının Etkileri:

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının güvenli bağlanma stili puanlarına göre ortalama ve standart sapmaları Tablo – 3'te; cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının güvenli bağlanma stili üzerindeki etkilerini incelemek için yapılan 2 x 4 x 2 ANOVA analizinin sonuçları ise Tablo – 4'de gösterilmiştir. Yapılan analizler sonucunda güvenli bağlanma stili bakımından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık gözlenmiştir. Buna göre erkeklerin güvenli bağlanma düzeyleri anlamlı şekilde kadınlardan yüksektir. Toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin karşılaştırmalarda kadınsı, erkeksi, androjen ve belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılar arasında güvenli bağlanma bakımından anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Benlik kavramı açısından bakıldığında ise olumlu benlik kavramına sahip ergenlerin olumsuz benlik kavramına sahip ergenlerden daha güvenli bağlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının

güvenli bağlanma stili üzerindeki ortak etkisine bakıldığında ise bu değişkenlerin güvenli bağlanma üzerinde anlamlı bir ortak etkiye sahip olmadıkları görülmüştür.

Tablo – 3 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Güvenli Bağlanma Stili Puanlarına Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet	Cinsiyet Rolü	Benlik Kavramı	X	Sd	N
Kadın	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,95	1,00	51
		Olumsuz Benlik	3,77	1,13	60
		Toplam	3,85	1,07	111
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,43	1,06	24
		Olumsuz Benlik	3,68	1,21	10
		Toplam	4,21	1,14	34
	Androjen	Olumlu Benlik	4,10	1,02	51
		Olumsuz Benlik	3,53	,95	31
		Toplam	3,88	1,02	82
	Belirsiz	Olumlu Benlik	4,13	,91	38
		Olumsuz Benlik	3,83	,89	40
		Toplam	3,97	,91	78
Toplam		Olumlu Benlik	4,11	1,00	164
		Olumsuz Benlik	3,73	1,03	141
		Toplam	3,91	1,03	305
Erkek	Kadınsı	Olumlu Benlik	4,72	,96	5
		Olumsuz Benlik	3,93	1,04	6
		Toplam	4,29	1,04	11
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,31	,99	51
		Olumsuz Benlik	4,10	,80	42
		Toplam	4,22	,91	93
	Androjen	Olumlu Benlik	4,56	,90	33
		Olumsuz Benlik	4,45	1,09	37
		Toplam	4,50	1,00	70
	Belirsiz	Olumlu Benlik	4,33	,86	33
		Olumsuz Benlik	3,96	,89	60
		Toplam	4,09	,89	93
Toplam		Olumlu Benlik	4,40	,93	122
		Olumsuz Benlik	4,13	,94	145
		Toplam	4,25	,94	267
Toplam	Kadınsı	Olumlu Benlik	4,02	1,02	56
		Olumsuz Benlik	3,79	1,12	66
		Toplam	3,89	1,07	122
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,35	1,01	75
		Olumsuz Benlik	4,02	,90	52
		Toplam	4,22	,97	127
	Androjen	Olumlu Benlik	4,28	,99	84
		Olumsuz Benlik	4,03	1,12	68
		Toplam	4,17	1,05	152
	Belirsiz	Olumlu Benlik	4,23	,89	71
		Olumsuz Benlik	3,93	,89	100
		Toplam	4,08	,90	171
Toplam		Olumlu Benlik	4,23	,98	286
		Olumsuz Benlik	3,93	1,00	286
		Toplam	4,08	1,00	572

Tablo – 4 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Güvenli Bağlanma Stili Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Sonuçları

	Toplam Kareler	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cinsiyet	10,92	1	10,92	11,49	,00
Cinsiyet Rolü	,79	3	,26	,28	,84
Benlik Kavramı	13,39	1	13,39	14,10	,00
Cinsiyet*CinsiyetRolü	6,48	3	2,16	2,27	,07
Cinsiyet*Benlik Kavramı	,13	1	,13	,14	,71
Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	,49	3	,17	,17	,91
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	3,56	3	1,19	1,25	,29
Hata	528,31	556	,95		
Toplam	10097,32	572			

3.2.2. Korkulu Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rolü Ve Benlik Kavramının Etkileri:

Korkulu bağlanma stili puanlarına göre cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının ortalama ve standart sapmaları Tablo – 5’te yer almaktadır. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının korkulu bağlanma stili üzerindeki etkileri 2 x 4 x 2 ANOVA deseni ile sınanmıştır ve elde edilen bulgular Tablo - 6’da özetlenmiştir.

Cinsiyetin korkulu bağlanma stili üzerindeki etkilerine bakmayı amaçlayan analizler sonucunda hiçbir anlamlı bulguya ulaşamamıştır. Cinsiyet rolüne ilişkin yapılan analizlerde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Tukey testi sonuçlarına göre androjen bireylerin korkulu bağlanma düzeyleri belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerden anlamlı derecede daha yüksektir. Erkeksi, kadınsı ve belirsiz ya da erkeksi, kadınsı ve androjen toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireyler arasında korkulu bağlanma bakımından anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Benlik kavramları bakımından yapılan karşılaştırmalarda olumsuz benlik kavramına sahip bireylerin korkulu bağlanma düzeylerinin olumlu benlik kavramına sahip bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortak etkilerin incelendiği analizlerde hiçbir anlamlı ortak etkiye rastlanmamıştır.

Tablo – 5 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Korkulu Bağlanma Stili Puanlarına Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet	Cinsiyet Rolü	Benlik Kavramı	X	Sd	N
Kadın	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,72	1,19	51
		Olumsuz Benlik	3,91	1,09	60
		Toplam	3,82	1,14	111
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,81	1,06	24
		Olumsuz Benlik	3,91	1,10	10
		Toplam	3,84	1,06	34
	Androjen	Olumlu Benlik	3,66	,99	51
		Olumsuz Benlik	4,08	,98	31
		Toplam	3,82	1,00	82
	Belirsiz	Olumlu Benlik	3,61	,93	38
		Olumsuz Benlik	3,74	,98	40
		Toplam	3,68	,95	78
Toplam	Olumlu Benlik	3,69	1,05	164	
	Olumsuz Benlik	3,90	1,04	141	
	Toplam	3,79	1,05	305	
Erkek	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,63	1,29	5
		Olumsuz Benlik	3,80	,49	6
		Toplam	3,73	,89	11
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,40	1,04	51
		Olumsuz Benlik	3,73	,82	42
		Toplam	3,55	,96	93
	Androjen	Olumlu Benlik	3,88	1,14	33
		Olumsuz Benlik	4,20	1,05	37
		Toplam	4,05	1,10	70
	Belirsiz	Olumlu Benlik	3,18	,97	33
		Olumsuz Benlik	3,77	,99	60
		Toplam	3,56	1,02	93
Toplam	Olumlu Benlik	3,48	1,08	122	
	Olumsuz Benlik	3,87	,96	145	
	Toplam	3,69	1,03	267	
Toplam	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,71	1,19	56
		Olumsuz Benlik	3,90	1,05	66
		Toplam	3,81	1,11	122
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,53	1,06	75
		Olumsuz Benlik	3,76	,87	52
		Toplam	3,63	,99	127
	Androjen	Olumlu Benlik	3,75	1,05	84
		Olumsuz Benlik	4,15	1,01	68
		Toplam	3,92	1,05	152
	Belirsiz	Olumlu Benlik	3,41	,97	71
		Olumsuz Benlik	3,76	,98	100
		Toplam	3,61	,99	171
Toplam	Olumlu Benlik	3,60	1,06	286	
	Olumsuz Benlik	3,88	,99	286	
	Toplam	3,74	1,04	572	

Tablo – 6 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Korkulu Bağlanma Stili Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Sonuçları

	Toplam Kareler	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cinsiyet	,91	1	,91	,87	,35
Cinsiyet Rolü	11,19	3	3,73	3,55	,01
Benlik Kavramı	6,37	1	6,37	6,05	,01
Cinsiyet*CinsiyetRolü	3,91	3	1,30	1,24	,30
Cinsiyet*Benlik Kavramı	,43	1	,43	,41	,52
Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	,58	3	,19	,18	,91
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	1,65	3	,55	,52	,67
Hata	585,12	556	1,05		
Toplam	8624,44	572			

3.2.3. Saplantılı Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Benlik Kavramının Etkileri:

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının saplantılı bağlanma stili puanlarına göre ortalama ve standart sapmaları Tablo – 7’de gösterilmektedir. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının saplantılı bağlanma üzerindeki etkilerine ilişkin analiz sonuçları Tablo – 8’de yer almaktadır.

Tablo – 8’de görüldüğü gibi cinsiyetin saplantılı bağlanma stili benimseme üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Toplumsal cinsiyet rolü bakımından ise yalnızca erkeksilik ile androjen cinsiyet rolü arasındaki anlamlı bir farktan söz edilebilir. Androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin saplantılı bağlanma düzeyleri erkeksi bireylerden daha yüksektir. Toplumsal cinsiyet rolünün diğer kategorilerinde ise anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir. Benlik kavramının saplantılı bağlanma üzerinde temel etkisinden söz etmek mümkündür. Buna göre olumsuz benlik kavramına sahip olan bireylerde olumlu benlik kavramına sahip bireylere nazaran daha yüksek düzeylerde saplantılı bağlanma gözlenmektedir. Yapılan analizlerde cinsiyet ile toplumsal cinsiyet rollerinin; cinsiyet ile benlik kavramının; toplumsal cinsiyet rolleri ile benlik kavramının; cinsiyet ile toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramının saplantılı bağlanma üzerinde ikili ya da üçlü ortak etkisine rastlanmamıştır.

Tablo – 7 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Saplantılı Bağlanma Stili Puanlarına Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet	Cinsiyet Rolü	Benlik Kavramı	X	Sd	N
Kadın	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,67	,97	51
		Olumsuz Benlik	4,23	1,24	60
		Toplam	3,98	1,16	111
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,29	1,07	24
		Olumsuz Benlik	3,95	,74	10
		Toplam	3,47	1,02	34
	Androjen	Olumlu Benlik	3,66	1,09	51
		Olumsuz Benlik	4,78	1,36	31
		Toplam	4,09	1,31	82
Belirsiz	Olumlu Benlik	3,74	,94	38	
	Olumsuz Benlik	4,11	1,21	40	
	Toplam	3,93	1,10	78	
Toplam	Olumlu Benlik	3,63	1,02	164	
	Olumsuz Benlik	4,30	1,25	141	
	Toplam	3,94	1,18	305	
Erkek	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,55	1,29	5
		Olumsuz Benlik	4,88	,89	6
		Toplam	4,28	1,24	11
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,65	1,16	51
		Olumsuz Benlik	3,88	1,12	42
		Toplam	3,75	1,14	93
	Androjen	Olumlu Benlik	4,05	,98	33
		Olumsuz Benlik	4,16	1,12	37
		Toplam	4,11	1,05	70
Belirsiz	Olumlu Benlik	3,79	,91	33	
	Olumsuz Benlik	4,04	1,15	60	
	Toplam	3,95	1,07	93	
Toplam	Olumlu Benlik	3,79	1,06	122	
	Olumsuz Benlik	4,06	1,13	145	
	Toplam	3,94	1,10	267	
Toplam	Kadınsı	Olumlu Benlik	3,66	,99	56
		Olumsuz Benlik	4,30	1,22	66
		Toplam	4,00	1,16	122
	Erkeksi	Olumlu Benlik	3,54	1,14	75
		Olumsuz Benlik	3,89	1,05	52
		Toplam	3,68	1,11	127
	Androjen	Olumlu Benlik	3,81	1,06	84
		Olumsuz Benlik	4,45	1,27	68
		Toplam	4,10	1,20	152
Belirsiz	Olumlu Benlik	3,76	,92	71	
	Olumsuz Benlik	4,07	1,17	100	
	Toplam	3,94	1,08	171	
Toplam	Olumlu Benlik	3,70	1,04	286	
	Olumsuz Benlik	4,18	1,20	286	
	Toplam	3,94	1,14	572	

Tablo – 8 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Saplantılı Bağlanma Stili Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Sonuçları

	Toplam Kareler	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cinsiyet	,38	1	,38	,31	,58
Cinsiyet Rolü	13,04	3	4,35	3,52	,01
Benlik Kavramı	27,08	1	27,08	21,93	,00
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü	1,62	3	,54	,44	,73
Cinsiyet*Benlik Kavramı	,81	1	,81	,66	,42
Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	4,03	3	1,34	1,09	,35
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	7,43	3	2,48	2,01	,11
Hata	686,62	556	1,24		
Toplam	9616,73	572			

3.2.4. Kayıtsız Bağlanma: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Benlik Kavramının Etkileri:

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının kayıtsız bağlanma stili üzerindeki temel ve ortak etkilerini görmek amacıyla 2 x 4 x 2 ANOVA deseni uygulanmış ancak yapılan analizler sonucu anlamlı düzeyde farklılıklara ulaşılamamıştır. Tablo – 9’da cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramının kayıtsız bağlanma stili puanlarına göre ortalama ve standart sapmaları; Tablo – 10’da ise yapılan analiz sonuçları verilmiştir.

Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre cinsiyetin, toplumsal cinsiyet rolünün ve benlik kavramının kayıtsız bağlanma stili üzerinde anlamlı düzeyde temel ya da ortak etkisi yoktur.

Tablo – 9 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Kayıtsız Bağlanma Stili Puanlarına Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet	Cinsiyet Rolü	Benlik Kavramı	X	Sd	N
Kadın	Kadınsı	Olumlu Benlik	4,38	,93	51
		Olumsuz Benlik	4,46	1,07	60
		Toplam	4,42	1,01	111
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,60	1,02	24
		Olumsuz Benlik	4,62	,70	10
		Toplam	4,61	,93	34
	Androjen	Olumlu Benlik	4,48	1,09	51
		Olumsuz Benlik	3,81	1,08	31
		Toplam	4,23	1,13	82
Belirsiz	Olumlu Benlik	4,33	,75	38	
	Olumsuz Benlik	4,43	,93	40	
	Toplam	4,38	,84	78	
Toplam	Olumlu Benlik	4,43	,96	164	
	Olumsuz Benlik	4,32	1,04	141	
	Toplam	4,38	1,00	305	
Erkek	Kadınsı	Olumlu Benlik	4,34	,99	5
		Olumsuz Benlik	3,67	,88	6
		Toplam	3,97	,95	11
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,38	,97	51
		Olumsuz Benlik	4,60	,94	42
		Toplam	4,48	,97	93
	Androjen	Olumlu Benlik	4,12	1,24	33
		Olumsuz Benlik	4,44	1,19	37
		Toplam	4,29	1,21	70
Belirsiz	Olumlu Benlik	3,94	1,00	33	
	Olumsuz Benlik	4,16	1,17	60	
	Toplam	4,08	1,11	93	
Toplam	Olumlu Benlik	4,19	1,06	122	
	Olumsuz Benlik	4,34	1,12	145	
	Toplam	4,27	1,09	267	
Toplam	Kadınsı	Olumlu Benlik	4,37	,93	56
		Olumsuz Benlik	4,39	1,07	66
		Toplam	4,38	1,01	122
	Erkeksi	Olumlu Benlik	4,45	,98	75
		Olumsuz Benlik	4,60	,90	52
		Toplam	4,51	,95	127
	Androjen	Olumlu Benlik	4,34	1,16	84
		Olumsuz Benlik	4,16	1,17	68
		Toplam	4,26	1,16	152
Belirsiz	Olumlu Benlik	4,15	,89	71	
	Olumsuz Benlik	4,27	1,08	100	
	Toplam	4,22	1,01	171	
Toplam	Olumlu Benlik	4,33	1,01	286	
	Olumsuz Benlik	4,33	1,08	286	
	Toplam	4,33	1,04	572	

Tablo – 10 Cinsiyetin, Toplumsal Cinsiyet Rolünün ve Benlik Kavramının Kayıtsız Bağlanma Stili Üzerindeki Etkisine İlişkin ANOVA Sonuçları

	Toplam Kareler	Sd	Ortalama Kare	F	P
Cinsiyet	2,69	1	2,69	2,53	,11
Cinsiyet Rolü	7,82	3	2,61	2,45	,06
Benlik Kavramı	,18	1	,18	,17	,68
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü	4,88	3	1,63	1,52	,20
Cinsiyet*Benlik Kavramı	,40	1	,40	,37	,54
Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	3,29	3	1,10	1,03	,38
Cinsiyet*Cinsiyet Rolü*Benlik Kavramı	7,45	3	2,48	2,33	,07
Hata	592,12	556	1,07		
Toplam	11337,996	572			

3.3. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ, BAĞLANMA STİLİ VE BENLİK KAVRAMI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Kadınsılık-erkeksilik ile bağlanma stilleri (güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız); kadınsılık - erkeksilik ile benlik kavramı ve benlik kavramı ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelenmiş, bu değişkenler arasındaki ilişkiler açısından kadın ve erkek katılımcılar arasındaki farka da bakılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları Tablo – 11’de, Tablo – 12’de ve Tablo – 13’te yer almaktadır.

Tablo – 11 Toplumsal Cinsiyet Rolü, Bağlanma Stilleri ve Benlik Kavramı Arasındaki Korelasyon

	Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız	Benlik Kavramı
Kadınsılık	-,03	,05	,15*	,00	-,13*
Erkeksilik	,13*	,05	-,05	,11*	-,25*
Benlik Kavramı	-,18*	,20*	,27*	,02	1,00

*P<,01

Not: Benlik kavramında puanların yükselmesi olumsuz benlik kavramını işaret eder.

Tablo – 12 Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rolü, Bağlanma Stilleri ve Benlik Kavramı Arasındaki Korelasyon

	Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız	Benlik Kavramı
Kadınsılık	-,10	-,04	,15*	-,16*	-,12
Erkeksilik	,05	,05	-,11	,04	-,29*
Benlik Kavramı	-,23*	,19*	,33*	-,00	1,00

* P<,01

Tablo – 13 Erkeklerde Toplumsal Cinsiyet Rolü, Bağlanma Stilleri ve Benlik Kavramı Arasındaki Korelasyon

	Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız	Benlik Kavramı
Kadınsılık	,14	,11	,01	,11	-,13
Erkeksilik	,17*	,07	,17*	,21*	-,23*
Benlik Kavramı	-,13	,22*	,20*	,04	

* P<,01

Kadınsılık ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiye bakıldığında kadınsılık ile yalnızca saplantılı bağlanma stili arasında anlamlı ve pozitif yönde bir korelasyon olduğu gözlenmektedir. Bireydeki kadınsılık düzeyi arttıkça saplantılı bağlanmada da artış gözlenmektedir. Kadınsılık ile güvenli, korkulu ve kayıtsız bağlanma arasında ise anlamlı bir ilişki mevcut değildir. Ancak kadın ve erkek katılımcılar ayrı incelendiğinde kadın katılımcılarda kadınsılık ile saplantılı bağlanma arasında olumlu yönde; kadınsılık ile kayıtsız bağlanma arasında ise olumsuz yönde anlamlı korelasyon olduğu görülmüştür. Erkek katılımcılarda ise kadınsılık ile bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir.

Erkeksilik ile bağlanma stilleri karşılaştırıldığında ise Tablo – 11’den de görülebileceği gibi erkeksilik ile güvenli ve kayıtsız bağlanma arasında pozitif korelasyonlar olduğu gözlenmiştir. Erkeksilik ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasında ise anlamlı

korelasyonlara rastlanmamıştır. Bağlanma stilleriyle erkeksilik arasındaki ilişkiye her iki cinsiyet için ayrı ayrı bakıldığında bir takım farklılıklar gözlenmiştir. Buna göre erkek katılımcılarda erkeksilik ile güvenli, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler gözlenirken kadın katılımcılarda erkeksilik ile bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir.

Benlik kavramı ile bağlanma stilleri arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Yalnızca kayıtsız bağlanma ile benlik kavramı arasında anlamlı düzeyde bir korelasyona rastlanmamıştır. Güvenli bağlanma ile benlik kavramı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Benlik puanlarındaki artış olumsuz benliğe işaret ettiğinden dolayı güvenli bağlanmadaki artış ile benlik kavramında olumlu yöne gidiş arasında bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Benlik kavramı ile korkulu bağlanma ve benlik kavramı ile saplantılı bağlanma arasındaki ilişkiler ise, olumsuz benlik ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasındaki pozitif yönlü korelasyonu göstermektedir. Kadın katılımcılar ayrı olarak değerlendirildiğinde benlik kavramı ve bağlanma stilleri arasındaki korelasyonlar açısından aynı örüntüye rastlanmıştır. Erkek katılımcılarda ise bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Tablo – 13’te de görülebileceği gibi olumsuz benlik kavramı ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasında olumlu ilişkiler gözlenirken benlik kavramı ile güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleri arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır.

Kadınsılık ve erkeksilik ile benlik kavramı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise hem kadınsılık hem de erkeksilik boyutunun benlik kavramı ile anlamlı korelasyon gösterdikleri gözlenmiştir. Buna göre kadınsılık ve erkeksilik puanlarındaki artışlar olumlu benlik kavramı ile pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Erkeksilik ile olumlu benlik kavramı arasındaki pozitif yönlü ilişki kadın ve erkek katılımcılar ayrı olarak ele alındığında da gözlenmektedir; ancak kadınsılık ile benlik kavramı arasındaki anlamlı ilişki kadın ve erkek katılımcılar ayrı olarak değerlendirildiğinde her iki grupta da gözlenmemiştir.

IV. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bağlanma ilişkisi kişinin doğduğu andan itibaren bakım verenleriyle kurduğu bir ilişkidir. Bu ilişkinin niteliği (güvenli ya da güvensiz oluşu) bireyin yaşamının geri kalan kısmında kurduğu ilişkilerin niteliğinde de belirleyici bir rol oynamaktadır (Paterson ve Moran, 1988). Anne babanın çocuğun ihtiyaçlarını zamanında ve yeteri kadar giderdiği ilişkilerde çocuk güvenli bir bağlanma geliştirir ve kendine ve diğerlerine ilişkin olumlu benliğe sahip olur. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmadığı ya da tutarsız bir şekilde karşılandığı durumlarda ise kişi güvensiz bağlanma geliştirmekte (korkulu, saplantılı ya da kayıtsız) ve kendine ya da diğerlerine ilişkin veya hem kendine hem de diğerlerine ilişkin olumsuz benlik kavramlarına sahip olmaktadır (Güngör, 2000).

Çocukluk dönemi aynı zamanda benlik kavramı ve toplumsal cinsiyet rollerinin de kazanılmaya başlandığı bir dönemdir. Birey sosyalleşme süreci içinde toplumun kendisinden neler beklediğini, bir kadın ya da erkek olarak hangi davranışları sergilemesi gerektiğini, hangi toplumsal rolleri üstlenmesi gerektiğini öğrenir ve karşısındaki bireyleri de bu çerçevede değerlendirmeye başlar. Ancak bireyler kendilerini ve diğerlerini toplumsal cinsiyetlerine dayalı bir şekilde algılamaları ve değerlendirmeleri bakımından bir takım farklılıklar göstermektedirler. Günümüzde bireyler toplumsal cinsiyet rollerini benimseme ve diğerlerini de bu çerçevede değerlendirme bakımından dört gruba ayrılmaktadır: Kadınsı, erkeksi, androjen ve belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip olanlar (Smith ve arkadaşları, 1999).

Benlik kavramı kişinin kim olduğuna ve hayattaki amacının ne olduğuna ilişkin temel tutum, duygu ve değerler bütünüdür. Benlik kavramının temelleri çocukluk yıllarında atılmakta ve kişinin çocukluk yıllarında ailesiyle ve yaşlılarıyla girdiği ilişkilerden etkilenmektedir. Ancak ergenlik dönemi benlik kavramı açısından kritik bir önem taşımaktadır. Kişi bu dönemde kim olduğuna ve hayatta ne yapmak istediğine ilişkin görüşlerini, tutumlarını ve değerlerini netleştirmektedir.

Bu araştırmada ergenlerde bağlanma, toplumsal cinsiyet rolleri ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler yanı sıra bağlanma ve benlik kavramı cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmiştir.

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılacak, araştırmanın sınırlılıkları ve gelecekte konuyla ilgili yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulacaktır.

4.1 CİNSİYETİN, BAğLANMA STİLLERİNİN VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN BENLİK KAVRAMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yapılan çalışmada olumlu ya da olumsuz benlik kavramı geliştirme bakımından cinsiyetler arası anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Crain ve Bracken (1994) yaş, cinsiyet ve mensup olunan ırkın genel ve alana özgü benlik kavramı üzerindeki etkilerini inceledikleri araştırmalarında sosyal, yeterlik, duyuşsal, akademik ve aile benlik kavramları açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir farkın olmadığı yalnızca fiziksel benlik kavramı açısından erkeklerin kızlardan daha yüksek benlik kavramına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada kız ve erkeklerin genel benlik kavramlarında da anlamlı düzeyde farklılıklara ulaşılmamıştır. zgn (1987) Offer Benlik Kavramı leğini kullandığı araştırmada benlik kavramı bakımından cinsiyetler arasında yoğun farklılıklar gözlemlememiştir. Bununla birlikte benlik kavramlarını oluşturan alt alanlar bakımından cinsiyetler arasında farklılıklar olduğu belirtilmiştir. Sosyalleşme süreci içerisinde kız ve erkeklerin benliklerini tanımlamaları açısından önem taşıyan benlik alanları arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir ancak elde edilen sonuçlar ve daha önce yapılan araştırmalar sonucunda bu farklılıkların genel benlik kavramı düzeyini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rolü bakımından ise anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcıların erkeksi ve androjen toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılardan anlamlı olarak daha olumsuz benlik kavramına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu literatürle de tutarlıdır. Araştırmalar belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin kimlik bunalımını başarılı bir şekilde atlatma ve başarılı bir uyum geliştirme bakımdan kadınsı, erkeksi ve androjen bireylerden daha düşük puanlar aldıklarını göstermektedir (Tzuriel, 1984; Della Selva ve Dusek, 1984). Kadınsı, erkeksi ve androjen

toplumsal cinsiyet rollerine sahip bireyler arasında ise benlik kavramı bakımından anlamlı düzeyde farklılıklar gözlenmemiştir. Della Selva ve Dusek'in (1984) çalışmasında ise androjen bireylerin kadınsı ve belirsiz bireylerden daha yüksek benlik puanlarına sahip olduğu gözlenmiştir. Aynı çalışmada erkeksi cinsiyet rolüne sahip bireylerin de kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerden daha yüksek benlik puanlarına sahip oldukları bulunmuştur. Tzuriel'in (1984) araştırmasında ise elde edilen sonuçlara göre de erkeksi bireyler kadınsı bireylere nazaran daha olumlu benliğe sahiptir. Kadınsı toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireylerle belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip bireyler arasında da benlik kavramı bakımından anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Yukarıda söz edilen araştırmalarda elde edilen sonuçlar araştırmacılar tarafından benliği tanımlayan en önemli faktörün erkeksilik olabileceği yönünde yorumlanmıştır (Della Selva ve Dusek, 1984; Tzuriel, 1984). Ancak bu araştırmada kadınsı, erkeksi ve androjen katılımcılar arasında benlik kavramı açısından anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Buna göre araştırmanın örneklemini oluşturan ergenlerde olumlu benlik kavramı gelişimi açısından kadınsılık ve erkeksiliğin eşit düzeyde önem taşıdığı sonucuna ulaşılabılır.

Katılımcılar bağlanma stilleri bakımından karşılaştırıldıklarında ise benlik kavramları bakımından anlamlı farklılıklar göstermişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre güvenli bağlanma stiline sahip bireyler, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bireylerden daha olumlu benlik kavramına sahiptir. Sümer ve Güngör'ün (1999a) çalışmasında da benzer biçimde benlik modeli olumlu olan güvenli bağlanma stiline sahip katılımcıların benlik saygısı ve benlik belirginliği değişkenleriyle anlamlı korelasyonlar sergilediği ancak benlik modeli olumsuz olarak tanımlanan saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma stiline sahip katılımcıların bu iki değişkenle olumsuz yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kayıtsız bağlanma stiline sahip katılımcıların saplantılı stile sahip katılımcılardan anlamlı düzeyde daha olumlu benlik kavramına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dörtlü Bağlanma Modeline göre kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler olumlu benlik modeline; saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler ise olumsuz benlik modeline sahiptir. Bu bakımdan elde edilen bu sonuçlar modele uygundur.

4.2 CİNSİYETİN, TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜNÜN VE BENLİK KAVRAMININ BAĞLANMA STİLLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Yapılan çalışmada cinsiyetin bağlanma stilleri üzerindeki etkisi incelendiğinde erkeklerin güvenli bağlanma düzeylerinin anlamlı şekilde kadınlardan yüksek olduğu ancak korkulu, saplantılı ve kayıtz bağlanma stilleri benimseme bakımından cinsiyetler arasında anlamlı farklılıkların bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Haigler ve arkadaşları'nın (1995) konuyla ilgili araştırmasında geliştirilen bağlanma stilleriyle cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bartholomew ve Horowitz (1991) ise erkeklerin kayıtsız bağlanma düzeylerinin kızlardan daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Sümer ve Güngör (1999b) de Türk örneklem üzerinde yaptıkları çalışmada erkeklerin kızlardan daha yüksek düzeyde kayıtsız bağlandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada literatürle tutarsız bir şekilde erkeklerin güvenli bağlanma düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç araştırmaya katılan erkeklerin kendilerini ve diğerlerini daha olumlu bir şekilde algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Geleneksel Türk toplumunda erkeğe verilen önem göz önünde bulundurulduğunda araştırmaya katılan erkeklerin ihtiyaçlarının tutarlı bir şekilde karşılandığı, kabul ve desteğin bulunduğu; kısacası güvenli bağlanma geliştirebilecekleri bir aile ortamında yetişme olasılıklarının kızlardan daha fazla olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu konuda daha fazla çalışma yapılması bu konunun aydınlanması açısından faydalı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin karşılaştırmalarda kadınsı, erkeksi, androjen ve belirsiz toplumsal cinsiyet rolüne sahip katılımcılar arasında güvenli ve kayıtsız bağlanma bakımından anlamlı bir farklılık gözlenmezken androjen bireylerin korkulu bağlanma düzeyleri belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu ve androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin saplantılı bağlanma düzeylerinin erkeksi bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolünün diğer kategorilerinde ise anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir. Literatüre bakıldığında ise Haigler ve arkadaşları (1995) androjen ve kadınsı bireylerin belirsiz ve erkeksi bireylerden daha güvenli bağlandıkları sonucuna ulaştıkları görülmektedir. Şirvanlı Özen (2003) ise kadınsı ve erkeksi puanları daha düşük olan bireylerin güvenli bağlanma puanlarının kadınsı ve erkeksi puanları yüksek olan bireylerden daha düşük olduğunu belirtmiştir. Saplantılı ve korkulu bağlanan bireylerin kendilerine ilişkin benlik kavramları olumsuzdur. Saplantılı

bağlanan bireylerin çocuklukta bağlanma figürlerinin tutarsız ve duyarsız oldukları, korkulu bağlanan bireylerin ise güvenilmez ve ulaşılamaz gördükleri bağlanma figürleri dolayısıyla kendilerini değersiz ve sevmeye layık görmedikleri belirtilmektedir. Bu durumda bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında saplantılı ve korkulu bağlanan androjen bireylerin ebeveynleriyle kurdukları sağlıklı özdeşimlerin belirsiz ve erkeksi bağlanan bireylerden daha düşük düzeyde olduğu düşünülebilir.

Benlik kavramı açısından bakıldığında ise olumlu benlik kavramına sahip ergenlerin olumsuz benlik kavramına sahip ergenlerden daha güvenli bağlandıkları, olumsuz benlik kavramına sahip bireylerin korkulu ve saplantılı bağlanma düzeylerinin olumlu benlik kavramına sahip bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benlik kavramının kayıtsız bağlanma stili üzerinde anlamlı düzeyde bir etkisine ise rastlanmamıştır. Elde edilen bu bulgular beklendiği yöndedir. Dörtlü bağlanma modeline göre güvenli bağlanan bireyler olumlu benlik kavramına sahipken, korkulu ve saplantılı bireyler olumsuz benlik kavramına sahiptir. Bu sonuçlar Sümer ve Güngör'ün (1999a) çalışmasıyla da tutarlıdır. Zimmermann ve Becker-Stoll'un (2002) yaptıkları boylamsal çalışma 16 yaşındaki ergenlerde güvenli bağlanmanın kimlik başarısıyla olumlu yönde, kimlik bunalımıyla olumsuz yönde anlamlı korelasyonlar sergilediğini göstermiştir. Kayıtsız bağlanma ile başarılı kimlik gelişimi arasında olumsuz; başarısız kimlik gelişimi ile olumlu yönde korelasyon gözlenmektedir. Örüntüler ergenler 18 yaşına geldiklerinde de devam etmektedir.

4.3 TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ, BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK KAVRAMI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Araştırmada katılımcıların kadınsılık ve erkeksilik puanları, bağlanma stilleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkilere de bakılmıştır.

Kadınsılık ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, bireylerdeki kadınsılık düzeyi arttıkça saplantılı bağlanmada da artış olduğu görülmüştür. Kadınsılık ile güvenli, korkulu ve kayıtsız bağlanma arasında ise anlamlı ilişkiler mevcut değildir. Ancak kadın katılımcılarda kayıtsız bağlanma ile kadınsılık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki söz edilebilir. Erkeksilik ile bağlanma stilleri karşılaştırıldığında ise erkeksilik ile güvenli ve kayıtsız bağlanma arasında pozitif korelasyonlar olduğu gözlenmiştir. Erkeksilik

ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasında ise anlamlı korelasyonlara rastlanmamıştır. Bağlanma stilleriyle erkeksilik arasındaki ilişkiye her iki cinsiyet için ayrı ayrı bakıldığında bir takım farklılıklar gözlenmiştir. Buna göre erkek katılımcılarda erkeksilik ile güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler gözlenirken kadın katılımcılarda böyle bir ilişki gözlenmemiştir. Özen'in (2003) ergenlerde ebeveyne bağlanma tarzının toplumsal cinsiyet rolü ve arkadaşına bağlanma tarzı üzerindeki etkisini incelediği araştırmada ebeveynlerine karşı güvenli bağlanma geliştirme ile kadınsılık ve erkeksilik arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Buna göre kadınsılık ve erkeksilik puanları düştükçe güvenli bağlanmada artış gözlenmektedir. Bu araştırmada elde edilen bulgular Özen'in araştırmasıyla tutarlı değildir ancak toplumda kadınsılık ve erkeksilik tanımlarına yüklenen özellikler ve sosyalleşme sürecinde ebeveynlerle kurulan farklı ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda araştırma sonucunda elde edilen bulguların beklendik yönde olduğu söylenebilir.

Benlik kavramı ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde güvenli bağlanma ile benlik kavramı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Daha önce belirtildiği gibi benlik puanlarındaki artış olumsuz benliğe işaret ettiğinden dolayı güvenli bağlanmadaki artış ile benlik kavramında olumlu yöne gidiş arasında bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Benlik kavramı ile korkulu bağlanma ve benlik kavramı ile saplantılı bağlanma arasındaki ilişkiler ise, olumsuz benlik ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasındaki pozitif yönlü korelasyonu göstermektedir. Sümer ve Güngör'ün (1999a) daha önce bahsedilen araştırmasında da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre benlik belirginliği ve benlik saygısı ile güvenli bağlanma arasında pozitif yönlü anlamlı korelasyon; benlik belirginliği ve benlik saygısı ile korkulu ve saplantılı bağlanma arasında negatif yönlü anlamlı korelasyon bulunmaktadır. Sümer ve Güngör'ün (1999a) çalışmasında kayıtsız bağlanma stili ile benlik belirginliği arasında olumlu yönde anlamlı korelasyona ulaşılmıştır ancak bu çalışmada kayıtsız bağlanma stili ile benlik kavramı arasında anlamlı ilişki gözlenmemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçların genel olarak beklendik yönde olduğu söylenebilir.

Kadınsılık ve erkeksilik ile benlik kavramı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise hem kadınsılık hem de erkeksilik boyutunun benlik kavramı ile anlamlı korelasyon gösterdikleri gözlenmiştir. Buna göre kadınsılık ve erkeksilik puanlarındaki artışlar olumlu benlik

kavramı ile pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. Erkeksilik ile olumlu benlik kavramı arasındaki pozitif yönlü ilişki kadın ve erkek katılımcılar ayrı olarak ele alındığında da gözlenmektedir; ancak kadınsılık ile benlik kavramı arasındaki anlamlı ilişki kadın ve erkek katılımcılar ayrı olarak değerlendirildiğinde her iki grupta da gözlenmemiştir. Bu çalışmayla tutarlı bir şekilde Della Selva ve Dusek'in (1984) araştırmasında da kadınsılık ve erkeksilik puanlarındaki artış başarılı kimlik gelişimine ve yüksek düzeyde uyuma işaret etmektedir. Sözü edilen araştırmada erkeksilik puanlarının başarılı kimlik gelişimini daha iyi yordadığı sonucuna ulaşılmıştır ancak bu çalışmada bu yönde bir bulgu elde edilmemiştir. Örneklemin genelinde benlik kavramı hem kadınsılık hem de erkeksilik puanlarıyla pozitif korelasyon gösterdiği için elde edilen bulgu bu değişkenlerden her ikisinin de olumlu benlik kavramı gelişiminde rol oynadığı şeklinde yorumlanabilir. Kadın ve erkek katılımcılar ayrı ayrı değerlendirildiğinde olumlu benlik kavramıyla erkeksilik arasında gözlenen olumlu korelasyon da literatürle tutarlıdır. Bu sonuç erkeksilik özelliklerinin toplumda daha önemli olarak kabul edildiği düşüncesiyle uyumludur.

4.4 SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel olarak bakıldığında araştırmadan elde edilen sonuçların beklendik yönde ve daha önce yapılan araştırmalarla tutarlı olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan farklılıklar araştırmalardaki yöntem farklılıklarından ve örneklemelerin toplumun farklı kesimlerinden seçilmiş olmasından kaynaklanabilir. Yapılacak daha kapsamlı araştırmalar bu farklılıkların nedenini daha net bir şekilde ortaya koyacaktır.

Yapılan literatür taramasında bağlanma, toplumsal cinsiyet rolü ve benlik kavramı arasındaki ilişkileri ele alan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırma sonucunda elde edilen bulguların literatür ışığında yeterince tartışılmamış olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Gelecekte konuyla ilgili daha fazla çalışmanın yapılmasının toplumsal cinsiyet rolü, bağlanma ve benlik kavramı arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada genel benlik kavramı ele alınmış, benlik kavramının alt boyutları üzerinde durulmamıştır ancak günümüzde benlik kavramının çok boyutlu bir yapı olduğunun kabul edildiği göz önünde bulundurulursa araştırmacıların gelecekte bu çok

faktörlü yapıyı ele alarak çalışmalarını düzenlemelerinin daha yararlı olacağı ve literatüre daha büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA:

- Arslan, Ş. (2000). Ders kitaplarında cinsiyetçilik. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Bartholomew , K. ve Horowitz, L.(1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. Journal of Personality and Social Psychology. 61, 226-241.
- Berkem, N. (1999). Ailenin psikolojik yapısı ile gençlerin benlik kavramı arasındaki ilişkinin kurulması. Bursa:Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Bracken, B. A., Bunch, S., Keith, T. Z. ve Keith P. B. (2000). Child and adolescent multidimensional self-concept: a five-instrument factor analysis. Psychology in the Schools. 37 (6), 483-493.
- Bretherton, I. (1997). Bowlby's legacy to developmental psychology. Child Psychiatry and Human Development. 28 (1), 33-43
- Campos, J. J., Barrett, K. C., Lamb, M. E., Goldsmith, H. H. ve Stenberg, C. (1984). Handbook Of Child Psychology. John Wiley & Sons
- Crain, R. M. ve Bracken, B. A. (1994). Age, race and gender differences in child and adolescent self-concept: Evidence from behavioral-acquisition, context-dependent model. School Psychology Review. 23 (3), 496-511.
- Della Selva, P. C ve Dusek, J. B. (1984). Sex role orientation and resolution of eriksonian crises during the late adolescent years. Journal of Personality and Social Psychology. 47 (1), 204-212.
- Demirtaş, H. A. (1999). Anne ve baba adaylarının doğacak çocuklarına yönelik beklentileri: Çocuğun cinsiyetinin ve anababanın cinsiyet rolü yöneliminin etkileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Dilek, Y. (1997). Parents Role In Preschool Children's Gender Role Socialisation. Ankara:ODTÜ . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dökmen, Z. Y. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. Kriz Dergisi. 7 (1), 27-40.
- Dökmen, Z. Y. (2004). Toplumsal Cinsiyet:Sosyal Psikolojik Açıklamalar. (1. Basım) Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Dusek, J. B. (1987). Adolescent Development And Behavior. Prentice – Hall, Inc. A Division of Simon and Schuster, New Jersey
- Forbes, G. B. ve Adams – Curtis, L. E. (2000). Gender role typing and attachment to parents and pers. The Journal Of Social Psychology. 140 (2), 258 – 260
- Franzoi, S. L. (2003). Social Psychology. (3. Basım) Mc Graw Hill
- Güngör, D. (2000). Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklara aktarımında anababalık stillerinin rolü. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Haigler, V.F., Day, H.D. ve Marshall, D.D. (1995). Parental attachment and gender-role identity. Sex Roles. 33 (3/4), 203-220.
- Kavuncu, A. N. (1987). Bem Cinsiyet Rolü Envanterini Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları.Ankara:Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Knox, M., Funk, J., Elliott, R. ve Bush, E. G. (1998). Adolescents' possible selves and their relationship to global self-esteem. Sex Roles. 39 (1/2), 61-80

- Mikulincer, M., Shaver, P.R. ve Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: the dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. Motivation and Emotion. 27 (2), 77-102.
- Onur, B. (1993). Çocuk ve ergen gelişimi. (1. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- Oosterwegel, A. ve Oppenheimer, L. (1993). Development of the self-system: how children perceive their own and others' ideas about themselves. Journal of Applied Developmental Psychology. 14, 443-460
- Özen, D. Ş. (2003). Ergenlerde ebeveyne bağlanma tarzının sosyal cinsiyet rolü ve arkadaşça bağlanma tarzı üzerindeki etkisi. 3P Dergisi. 11 (4), 303 – 309.
- Paterson, R.J. ve Moran, G. (1988). Attachment theory, personality, development, and psychotherapy. Clinical Psychology Review. 8, 611-636.
- Savaşır, I. ve Şahin, N.H. (1997). Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler. (1. Basım). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 9.
- Smith, C. J., Noll, J.A. ve Bryant, J. B. (1999). The effect of social context on gender self-concept. Sex Roles. 40 (5/6), 499-512.
- Steinberg, L. ve Morris, A. S. (2001). Adolescent development. Annual Review Of Psychology. 52, 83 - 110
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999a). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürler arası bir karşılaştırma. Türk Psikoloji Dergisi. 14 (43), 71-106.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999b). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. Türk Psikoloji Dergisi. 14 (44), 35 -58

- Şahin, N. (1994). Offer Benlik İmgesi Ölçeğinin 50 Maddelik Kısa Formu ve Bir Yalnızlık Ölçeği. Bursa: 4. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Kongresi'ne Sunulmuştur.
- Temel, Z. F. ve Aksoy, A. (2001). Ergen ve Gelişimi: Yetişkinliğe İlk Adım. (1. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Tolan, Ö. Ç. (2002). Üniversite öğrencilerinde kaygı belirtileri ve bağlanma biçimleri ile kişiler arası şemalar arasındaki ilişkiler. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tzuriel, D. (1984). Sex role typing and ego identity in israeli oriental, and western adolescents. Journal of Personality and Social Psychology. 46 (2), 440-457.
- Young, J. F. ve Mroczek, D. K. (2003). Predicting intraindividual self-concept trajectories during adolescence. Journal of Adolescence. 26, 586-600
- Zimmermann, P. ve Becker – Stoll, F. (2002). Stability of attachment representations during adolescence: the influence of ego – identity status. Journal Of Adolescence. 25, 107 - 124

Ek 1

Bu çalışmanın amacı bireylerin kendilerine ilişkin görüşleri hakkında bilgi toplamaktır. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler bu çalışma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacaktır. Alınan bilgiler toplum hakkında genel bir fikir edinmeyi amaçlamaktadır ve tek tek bireylere yönelik hiçbir sonuca varılmayacaktır. Sizden, kimliğinizi açığa çıkarabilecek hiçbir bilgi istenmemektedir. Katılımınız ve gösterdiğiniz ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi
Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
Özge Damarlı

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Kadın: ( )

Erkek: ( )

Ek 2

Lütfen aşağıdaki her cümleyi okuduktan sonra her ifadenin yanındaki kutulardan size en uygun olan birisinin içine (x) işareti koyunuz. Lütfen sadece bir seçeneği işaretleyiniz.

1. Bana çok uygun	4. Bana pek uygun değil
2. Bana uygun	5. Bana çoğunlukla uygun değil
3. Bana biraz uygun	6. Bana hiç uygun değil

1. Başka insanlarla birlikteyken birinin benimle alay edeceğinden korkarım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Anne ve babamın gelecekte benimle gurur duyacaklarını sanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Annem ve babam hep başkasının (örneğin kardeşlerimden birinin) tarafını tutarlar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Karşı cinsten akranlarım beni sıkıcı bulur.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Kendimi genellikle gergin hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Genellikle pikniklerde veya arkadaş toplantılarında kendimi bir yabancı gibi hissedirim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Ailem, gelecekte benim yüzümden hayal kırıklığına uğrayacak.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Zaman zaman pek kontrol edemediğim ağlama veya gülme nöbetlerine tutulurum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Genellikle babamın hiçbir işe yaramadığını düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Çoğu zaman kafam karmakarışıktır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Kendimi tanıdığım insanların çoğundan daha aşağı hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Annemi ve babamı anlamak benim için mümkün değil.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Kendi hatam olmayan şeylerden ötürü bile çoğunlukla kendimi suçlarım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Genellikle mutluyum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Bazen kendimden öyle utanırım ki, hemen bir köşeye saklanıp ağlamak isterim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Duygularım kolayca incinir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Çoğu zaman kendimi duygusal yönden boş hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Annem ve babam genellikle iyi geçinirler.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Başka insanların benden pek hoşlanmadıklarını düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Yeni arkadaşlıklar kurmakta çok zorluk çekerim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Çok fazla huzursuzum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Yaşamaya devam etmektense, ölmenin daha iyi olacağını sık sık düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Yeni arkadaşlıklar kurmak bana çok zor gelir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Ailemde kararlar verilirken benim de söz hakkım olduğunu hissedirim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Kendimi çok yalnız hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Yaşamayı seviyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Annem ve babam bana karşı genellikle sabırlıdır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Kendi çocuklukları mutsuz geçmişse, anne babalar çok sıklıkla çocukları anlamazlar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

29. Yaştlarımlla beraber olmaksansa, yalnız olmayı tercih ederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Sürekli olarak bir şeyden ürküyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
31. Çok sıklıkla “Hiç de olmak istediğim bir gibi değilim.” diye düşünürüm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
32. Genellikle, kendimi evde bir fazlalık gibi hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
33. Eğer başkaları benimle aynı fikirde olmaz, beni desteklemezlerse, fena halde canım sıkılır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
34. Genellikle kendimi çirkin hisseder, çekici olmadığımı düşünürüm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35. Cinsel konularda kendimi geri (cahil ve tecrübesiz) hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
36. Hiç boş durmadığım halde işlerimi, bir türlü bitiremiyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
37. Diğer insanlar bana baktıklarında, herhalde vücudumun pek iyi gelişmemiş olduğunu düşünüyorlardır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
38. Annem ve babam benden utanıyorlar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
39. Kendimi güçlü ve sağlıklı hissediyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
40. Genellikle vaktimin çoğunu evden uzak geçirmeye çalışıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
41. Hayatı, çözümü olmayan sonsuz sayıda problemler dizisi olarak görüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
42. Yıllardır anne babama kin besliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
43. Hiçbir yeteneğim olmadığını düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
44. Başıma geleceğinden emin olduğum bir olayla nasıl başa çıkabileceğim konusunda önceden hazırlık yapmam (Başıma geldikten sonra düşünürüm).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
45. Annem ve babam genellikle benden memnundurlar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
46. Yeni arkadaşlıklar kurmakta fazla zorluk çekmem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
47. Okul ve ders çalışmak benim için pek önemli değil.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
48. Katıldığım eğlence ve arkadaş toplantılarının çoğundan zevk alırım.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
49. Sebebini anlayamadığım korkularım pek fazla yoktur.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
50. Kendimi sıklıkla hüzünlü, kederli hissedirim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ek 4

Aşağıdaki özelliklerin her birinin sizi tanımlama bakımından ne kadar uygun olduğunu düşününüz. Her özelliğin karşısına, size uygunluğunu

- 1- Hiç uygun değil
- 2- Genellikle uygun değil
- 3- Bazen uygun değil
- 4- Kararsızım
- 5- Bazen uygun
- 6- Genellikle uygun
- 7- Her zaman uygun

anlamına gelmek üzere numaralandırınız.

1. ağır başlı, ciddi	21. idealist .....
2. ailesine karşı sorumlu	22. incinmiş duyguları Tamir etmeye istekli .....
3. anlayışlı	23. kaba dil kullanmayan .....
4. baskın, tesirli	24. kadınsı .....
5. başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı	25. kendi ihtiyaçlarını savunan .....
6. boyun eğen	26. kendine güvenen .....
7. cana yakın	27. kuralcı, katı .....
8. cömert	28. lider gibi davranan .....
9. çocukları seven	29. mantıklı .....
10. duygularını açığa vurmeyen	30. merhametli .....
11. duygusal	31. namuslu .....
12. erkeksi	32. otoriter .....
13. etkileyici, güçlü	33. riski göze almaktan çekinmeyen .....
14. fedakar	34. sadık .....
15. girişken	35. saldırgan .....
16. gönül alan	36. sevecen .....
17. gözü pek	37. sıkılgan .....
18. haksızlığa karşı tavır alan	38. sözünde duran .....
19. hassas	39. tatlı dilli .....
20. hırslı	40. yumuşak, nazik .....